

PAKIET LITYGACJI STRATEGICZNYCH

POLSKA

2022

Fairness, equality, justice

PAKIET LITYGACJI STRATEGICZNYCH

POLSKA

Spis treści

1. Wprowadzenie.....	3
1.1. Informacje o tym pakiecie litygacji strategicznych.....	5
2. Korzystanie z prawa UE w krajowych sporach strategicznych	6
2.1. Wprowadzenie	6
2.2. Podstawowe zasady prawa UE	6
2.2.1. Pierwszeństwo prawa UE.....	6
2.2.2. Bezpośredni skutek prawa Unii.....	6
2.2.3. Skutek bezpośredni dyrektyw	7
2.2.4. Obowiązek wykładni zgodnej.....	8
2.3. Podstawowe zasady stosowania Karty	9
2.3.1. Tło historyczne	9
2.3.2. Ogólny cel Karty.....	10
2.3.3. Zasada pierwszeństwa a Karta	11
2.3.4. Bezpośrednie stosowanie Karty	11
2.3.5. Bezpośredni skutek Karty.....	11
2.3.6. Obowiązek wykładni zgodnej z Kartą.....	12
2.3.7. Kiedy Karta ma zastosowanie?.....	13
2.3.8. Prawa z Karty a zasady Karty.....	14
2.4. Powiązania między prawem Unii, EKPC i krajowymi prawami podstawowymi	15
2.4.1. Karta i EKPC.....	15
2.4.2. Karta i prawa podstawowe na mocy prawa krajowego.....	16
2.4.3. Powoływanie się na Kartę przed sądami krajowymi	17
2.5. Szablon krajowy	19
3. Postępowanie w sprawie prawa UE na drodze wniosków o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym przed TSUE	24

3.1	Wstęp	24
3.2	Dlaczego prawnicy powinni wszczynać postępowanie prejudycjalne?	24
3.3	Przegląd procedury	25
3.3.1	Kto może wszcząć postępowanie prejudycjalne?	25
3.3.2	Jakie są etapy procedury?	26
3.3.4	Pilny tryb prejudycjalny (PPU)	27
3.4	Twoja rola jako prawnika	27
3.4.1	Pomoc sądowi krajowemu w sporządzeniu wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym	28
3.4.2	Jaki rodzaj pytań należy zaproponować sądom krajowym, aby zwróciły się do TSUE?... 28	
3.4.3	Co powinien zawierać wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym?	29
3.4.4	Udział w skoordynowanych sporach sądowych na szczeblu krajowym	29
3.4.5	Pełnienie funkcji rzecznika na poziomie regionalnym	29
3.5	Szablon dotyczący wstępnej procedury odwoławczej w zakresie dostępu do tłumaczenia ustnego i pisemnego	30
3.5.1	Hipotetyczny scenariusz faktyczny	30
3.5.2	Szablon wniosku o wydanie orzeczenia	32
4.	Wykorzystanie prawa UE w szczególnych obszarach postępowania karnego	40
4.1	Zasoby prawa UE	40
4.2	Szablonowe argumenty dotyczące prawa UE	40
4.2.1.	Szablon dotyczący dostępu do adwokata przed przesłuchaniem przez policję	41
4.2.2.	Szablon dotyczący dostępu do akt sprawy w postępowaniu przygotowawczym	46
4.2.3.	Szablon dotyczący dostępu do tłumaczenia ustnego o odpowiedniej jakości	51

1. Wprowadzenie

Istnienie i właściwe funkcjonowanie Unii Europejskiej (UE) we wszystkich obszarach opiera się na wzajemnym zaufaniu państw członkowskich, że opierają się one na poszanowaniu wspólnych wartości. Należą do nich „nienaruszalne i niezbywalne prawa człowieka”, a także „wolność, demokracja, równość i państwo prawne”.¹ Leżą one u podstaw ścisłej współpracy między państwami członkowskimi, począwszy od otwarcia ich granic dla obywateli innych państw członkowskich, aż po przekazywanie osób do innego państwa członkowskiego w celu osądzenia ich przed jego sądami. Prawa podstawowe w UE są przede wszystkim chronione przez Kartę praw podstawowych Unii Europejskiej (**Karta**), która jest źródłem prawa pierwotnego UE o takim samym statusie i mocy prawnej jak traktaty założycielskie UE. Niektóre szczególne obszary, takie jak współpraca w sprawach karnych, wymagają jednak bardziej szczegółowych przepisów, aby zapewnić harmonizację minimalnego poziomu ochrony praw podstawowych w całej UE. W związku z tym w ciągu ostatniej dekady UE przyjęła sześć dyrektyw (**dyrektywy dotyczące praw proceduralnych**) mających na celu wzmocnienie ochrony praw podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym.² Obejmują one niektóre z najważniejszych aspektów prawa do obrony w postępowaniu karnym – prawo do adwokata i pomocy prawnej, prawo do tłumaczenia ustnego i pisemnego, prawo do informacji i dostępu do materiałów sprawy, domniemanie niewinności oraz ochronę praw dzieci w postępowaniu karnym. Powiększający się zakres regulacji unijnych w zakresie prawa karnego obejmuje również zalecenia w sprawie praw podejrzanych i oskarżonych wymagających szczególnego traktowania, instrumentów³ transgranicznych⁴ i innych.

¹Wersja skonsolidowana Traktatu o Unii Europejskiej, Dz.U. C 326 z 26.10.2012, punkt² preambuły i art. 2.

²Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/UE z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i pisemnego w postępowaniu karnym, ([Dz.U. L 280, s. 1](#)); Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym ([Dz.U. L 142, s. 1](#)); Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi podczas pozbawienia wolności ([Dz.U. L 290, s. 1](#)); Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2016/800 z dnia 11 maja 2016 r. w sprawie gwarancji proceduralnych dla dzieci będących podejrzanymi i oskarżonymi w postępowaniu karnym ([Dz.U. L 132 z 21.5.2016, s. 1](#)); dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym ([Dz.U. L 65 z 11.3.2016, s. 1](#)); dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2016/1919 z dnia 26 października 2016 r. w sprawie pomocy prawnej dla podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz dla osób, których dotyczy wnioski, w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania ([Dz.U. L 297 z 4.11.2016, s.1](#); [sprostowanie Dz.U. L91 z 5.4.2017, s. 40](#)).

³[Zalecenie Komisji z dnia 27 listopada 2013 r. w sprawie gwarancji proceduralnych dla osób wymagających szczególnego traktowania](#) podejrzanych lub oskarżonych w postępowaniu karnym.

⁴[Decyzja ramowa Rady 2002/584/WSiSW](#) z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie europejskiego nakazu aresztowania i procedury wydawania osób między państwami członkowskimi; [decyzja ramowa Rady 2009/829/WSiSW](#) z dnia 23 października 2009 r. w sprawie stosowania przez państwa członkowskie Unii Europejskiej zasady wzajemnego uznawania do decyzji w sprawie środków nadzoru stanowiących alternatywę dla tymczasowego aresztowania; z dnia 3 kwietnia 2014 r. w sprawie europejskiego nakazu dochodzeniowego w sprawach karnych; [Decyzja ramowa Rady 2008/947/WSiSW](#) z dnia 27 listopada 2008 r. o stosowaniu zasady wzajemnego uznawania do wyroków i decyzji w sprawie zawieszenia lub warunkowego zwolnienia w celu nadzorowania przestrzegania warunków zawieszenia i obowiązków wynikających z kar alternatywnych; [Decyzja ramowa Rady 2008/909/WSiSW](#) z dnia 27 listopada 2008 r. o stosowaniu zasady wzajemnego uznawania do wyroków skazujących na karę pozbawienia wolności lub inny środek polegający na pozbawieniu wolności w celu ich wykonania w Unii Europejskiej.

Wszystkie państwa członkowskie UE należą do Rady Europy, są stronami Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (**EKPC**) i są związane standardami wynikającymi z konwencji oraz orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (**ETPC**), w tym w zakresie prawa do rzetelnego procesu sądowego oraz prawa do skutecznego środka odwoławczego. Tak zwane dyrektywy w sprawie harmonogramu działań,⁵ określające szczegółowo prawa podejrzanych i oskarżonych, powstały jednak w wyniku uznania przez UE, że sama EKPC nie wystarcza do podtrzymania zaufania państw członkowskich do wzajemnych systemów wymiaru sprawiedliwości: w prawie UE należy ustanowić bardziej szczegółowy zestaw norm w celu ochrony praw podejrzanych i oskarżonych. Przyjmując dyrektywy dotyczące praw proceduralnych, UE stworzyła najbardziej szczegółowy istniejący zestaw norm regionalnych mających na celu ochronę podstawowych praw osób oskarżonych o popełnienie przestępstwa do rzetelnego procesu sądowego. Ogólnie rzecz biorąc, w odniesieniu do prawa do obrony standardy UE i EKPC nakładają się na siebie i muszą być interpretowane w zgodzie ze sobą. W niektórych obszarach, takich jak zakres dostępu do adwokata⁶, prawa do informacji o prawach⁷ lub dostępu do materiałów dotyczących spraw,⁸ prawo UE przewiduje jednak wyższe standardy niż te wymagane przez Europejski Trybunał Praw Człowieka (**ETPC**). Niewdrożenie prawa UE można również zaskarżyć do unijnych mechanizmów nadzoru – Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (**TSUE**) na poziomie sądowym i Komisji Europejskiej na poziomie administracyjnym – zmuszając państwa członkowskie do przestrzegania przepisów.

Pomimo tych zalet prawo UE nadal nie jest w pełni wykorzystywane w krajowych sporach sądowych, nawet w przypadkach, gdy prawo krajowe lub praktyka wyraźnie naruszają dyrektywy dotyczące praw procesowych lub Kartę.

Prawnicy obrony dysponują ogromnym potencjałem w zakresie wykorzystywania prawa UE do kwestionowania naruszeń praw podstawowych w sprawach karnych. Działają oni na pierwszej linii wymiaru sprawiedliwości, decydując o tym, jakie argumenty prawne należy przedstawić, a w szczególności, czy skorzystać z praw podstawowych chronionych przez prawo UE. Mają one potencjał, by zaradzić istniejącym naruszeniom praw podstawowych i chronić przed nowymi zagrożeniami dla prawa do rzetelnego procesu sądowego w przypadkach, gdy prawo krajowe nie spełnia minimalnych standardów wynikających z prawa UE. Poprzez procedurę odesłania prejudycjalnego prawnicy mogą również zachęcać sądy do wyjaśniania kluczowych kwestii interpretacyjnych w samym prawie UE, w tym pojęcia skutecznego środka odwoławczego w przypadku naruszenia praw wynikających z dyrektywy, zakresu prawa dostępu do akt sprawy w postępowaniu przygotowawczym, czy też tego, czym są „istotne dokumenty” w postępowaniu w przedmiocie tymczasowego aresztowania. W ostatnich latach prawnicy coraz częściej udowadniali, że ich praca odgrywa kluczową rolę w wypełnianiu luk w ochronie praw podstawowych w prawie UE. Ich rola była zasadnicza w postępowaniach skutkujących przełomowymi decyzjami w zakresie ochrony prawa do rzetelnego procesu sądowego⁹ oraz wyjaśnieniem ważnych pojęć, takich jak „organ sądowy wydający nakaz”¹⁰ w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania (**ENA**) czy „istotne dokumenty” w postępowaniu dotyczącym tymczasowego aresztowania.¹¹ Adwokaci zwracali

⁵ w sprawie planu działania na rzecz wzmocnienia praw procesowych osób podejrzanych lub oskarżonych w postępowaniu karnym z dnia 30 listopada 2009 r., punkty 2 i 8.

⁶ Artykuł 3 [dyrektywy 2013/48/UE](#) w sprawie dostępu do adwokata.

⁷ Artykuł 4 [dyrektywy 2012/13/UE](#) w sprawie prawa do informacji.

⁸ Artykuł 7 ust. 2 [dyrektywy 2012/13/UE](#) w sprawie prawa do informacji.

⁹ Zob. np. TSUE, [sprawa C-2016/18 PPU, LM](#), 25.07.2018.

¹⁰ Zob. np. TSUE, [sprawy połączone C-566/19 PPU i 626/19 PPU, JR i YC](#), 12.12.2019; TSUE, sprawa C-625/19 PPU, XD, 12.12.2019; TSUE, [sprawa C-627/19 PPU, ZB](#), 12.12.2019.

¹¹ TSUE, [sprawa C- 242/22 PPU, TL](#), 1.08.2022.

również uwagę sądów krajowych na inne sytuacje mogące prowadzić do naruszenia zakazu niehumanitarnego i poniżającego traktowania, takie jak poważny stan psychiczny osoby, której dotyczy wniosek, które to działania doprowadziły do rozpoczęcia procedury rozpoznania pytania prejudycjalnego przez TSUE.¹²

W związku z tym prawnicy mogą bezpośrednio przyczynić się do podniesienia standardów obowiązującego prawa UE z korzyścią dla prawa do obrony w całej Europie.

1.1. Informacje o tym pakiecie litygacji strategicznych

Niniejszy dokument ma na celu udzielenie praktycznych wskazówek, głównie obrońcom, w zakresie wykorzystania prawa UE w postępowaniu karnym. Został on opracowany w ramach projektu Fair Trials „Litigating to Advance Defence Rights in Europe” („**EU Litigation Project**”), którego celem jest wykorzystanie pracy Zespołu Doradczego Ekspertów Prawnych (**LEAP**) w dziedzinie prawa karnego UE, wzmocnienie wiedzy i umiejętności obrońców do skutecznego angażowania się w spory sądowe na poziomie krajowym i europejskim oraz poprawa dostępu do wymiaru sprawiedliwości i egzekwowania praw wynikających z prawa UE.

Niniejszy dokument ma na celu przedstawienie krótkiego i przystępnego przeglądu podstawowych zasad prawa UE i Karty oraz ich zastosowania w postępowaniach krajowych (rozdział 2). Będzie on również zawierał wytyczne dotyczące głównych etapów procedury odesłania prejudycjalnego do TSUE oraz sposobu, w jaki można się o to ubiegać w sprawach krajowych (rozdział 3). Zawiera też kilka praktycznych przykładów (szablonowej argumentacji), jak włączyć prawo UE do wniosków obrony w postępowaniu karnym w odniesieniu do kluczowych praw do obrony (rozdział 4). Szablony opierają się na kluczowych problemach, z jakimi borykają się obrońcy w wielu państwach członkowskich – dostęp do materiałów sprawy w postępowaniu w sprawie tymczasowego aresztowania, dostępność i jakość tłumaczeń ustnych i pisemnych oraz dostęp do adwokata przed przesłuchaniem przez policję.

Wykorzystaj ten dokument wraz z innymi materiałami Fair Trials dotyczącymi konkretnych instrumentów prawa UE, takimi jak:

- [Poradnik dotyczący dyrektywy w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i pisemnego;](#)
- [Poradnik dotyczący dyrektywy w sprawie prawa do informacji;](#)
- [Poradnik dotyczący dyrektywy w sprawie pomocy prawnej;](#)
- [Poradnik dotyczący dyrektywy w sprawie domniemania niewinności;](#)
- [Poradnik dotyczący Karty praw podstawowych Unii Europejskiej;](#)
- Internetowe [szkolenie prawnicze w zakresie tymczasowego aresztowania.](#)
- [Poradnik do odsyłania prejudycjalnego do TSUE.](#)

¹²TSUE, [sprawa C-699/21](#), E.D.L.

2. Korzystanie z prawa UE w krajowych sporach strategicznych

2.1. Wprowadzenie

Prawo UE może odgrywać niezwykle ważną rolę w procedurach krajowych w zakresie ochrony prawa podstawowych podejrzanych i oskarżonych na wszystkich etapach postępowania karnego. Jednak stosowanie prawa UE może na pierwszy rzut oka wydawać się skomplikowane ze względu na różnice w wykorzystywanych instrumentach prawnych i sposobie ich stosowania w porównaniu z prawem krajowym. Na przykład niektóre instrumenty prawa unijnego, takie jak traktaty i rozporządzenia UE, mają bezpośrednie zastosowanie bez konieczności transponowania ich do prawa krajowego. Dyrektywy natomiast wymagają transpozycji do prawa krajowego i stają się bezpośrednio stosowane dopiero wtedy, gdy państwo członkowskie tego nie uczyni. Aby zrozumieć, jak powoływać się na prawo UE przed sądami krajowymi, należy zatem najpierw zrozumieć jego podstawowe zasady interpretacji i stosowania. W kolejnych rozdziałach pokrótce wyjaśnimy podstawowe zasady wykładni i stosowania prawa UE oraz Karty.

2.2. Podstawowe zasady prawa UE

W kolejnych rozdziałach pokrótce wyjaśnimy główne zasady stosowania prawa UE w postępowaniach krajowych. Są one ważne dla zrozumienia wzajemnych zależności między prawem krajowym a unijnym oraz dla prawidłowego powoływania się i stosowania prawa UE, takiego jak dyrektywy w sprawie praw proceduralnych. Podstawowe zasady prawa unijnego pomagają zrozumieć jego miejsce w hierarchii prawa krajowego, a także główne zasady wykładni zarówno prawa krajowego wdrażającego prawo UE, jak i samych przepisów dyrektyw, rozporządzeń i decyzji ramowych.

2.2.1. Pierwszeństwo prawa UE

Punktem wyjściowym do wykorzystania prawa UE w krajowym postępowaniu sądowym jest zrozumienie jego miejsca w krajowym systemie prawnym: prawo UE stoi wyżej w hierarchii aktów prawnych niż prawo krajowe. W prawie UE nazywa się to „zasadą nadrzędności prawa UE” i oznacza, że w przypadku sprzeczności między prawem krajowym a unijnym to drugie ma pierwszeństwo¹³ i pod pewnymi warunkami można się na nie bezpośrednio powoływać przed sądami krajowymi w celu dochodzenia od państwa praw gwarantowanych przez prawo UE.¹⁴

Pierwszeństwo prawa UE ma zastosowanie do całego prawa krajowego, niezależnie od tego, czy zostało ono przyjęte przed czy po danym akcie prawa UE. Zasada nadrzędności prawa UE ma na celu przede wszystkim zapewnienie obywatelom UE jednolitej ochrony przez prawo unijne we wszystkich państwach członkowskich.

2.2.2. Bezpośredni skutek prawa Unii

Prawo UE funkcjonuje poprzez system „zdecentralizowanego” egzekwowania, w którym sąd krajowy jest podstawową instytucją odpowiedzialną za zapewnienie jego przestrzegania. System ten stanowi *modus operandi* prawa UE od czasu przełomowego wyroku *Van Gend en Loos*,¹⁵ w którym Europejski

¹³TSUE, [sprawa 6-64, Costa przeciwko E.N.E.L.](#), 15.07.1964.

¹⁴TSUE, [sprawa C-236/92 Difesa](#), 23.02.1994, par. 8-10.

¹⁵TSUE, [sprawa 26/62 NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos przeciwko Netherlands Inland Revenue Administration](#), 5.02.1963.

Trybunał Sprawiedliwości (obecnie TSUE) ustanowił zasadę „skutku bezpośredniego”. Chodzi o to, że gdy akt prawny UE przyznaje prawa jednostkom i wymaga od państw członkowskich ich zagwarantowania, najlepszym sposobem zapewnienia zgodności jest danie jednostce możliwości bezpośredniego powołania się na to prawo. Zasada ta została pierwotnie uznana w odniesieniu do prawa pierwotnego (traktatów), gdy dane prawo i odpowiadający mu obowiązek były „precyzyjne, jasne i bezwarunkowe” oraz „nie wymagały dodatkowych środków” ze strony państw członkowskich lub UE. Została ona następnie rozszerzona na rozporządzenia, a następnie na dyrektywy.

2.2.3. Skutek bezpośredni dyrektyw

Chociaż dyrektywy są powszechnie sporządzane w szczegółowym i precyzyjnym języku, są one skierowane do państw członkowskich i określają szereg „celów”, które należy wdrożyć. Oznacza to, że generalnie dyrektywy należy transponować do prawa krajowego i działają one pośrednio poprzez ustawodawstwo krajowe. Państwa członkowskie mają również pewną swobodę wyboru najlepszego sposobu wdrożenia dyrektywy do swojego systemu krajowego, w tym wyboru aktu prawnego lub, w razie potrzeby, najlepszych rozwiązań praktycznych. Po przyjęciu dyrektywy przez UE państwa członkowskie mają zazwyczaj określony czas na jej transpozycję do prawa krajowego, przy czym termin ten jest podany w samej dyrektywie.

Jednakże niektóre przepisy dyrektyw mogą mieć skutek bezpośredni w przypadku, gdy państwa członkowskie nie wdrożyły dyrektywy w terminie lub wdrożyły ją bądź zastosowały w sposób nieprawidłowy. Pierwotnie zostało to ustalone przez TSUE w sprawach *Van Duyn*¹⁶ i *Ratti*¹⁷, a ostatnio w sprawie *Difesa*:

*“(…)[Jeżeli przepisy dyrektywy wydają się (…) bezwarunkowe i wystarczająco precyzyjne, jednostka może powołać się na nie przeciwko państwu (…) Przepis [prawa UE] jest bezwarunkowy, jeżeli nie jest uzależniony, w zakresie jego wykonania lub skutków, od podjęcia jakichkolwiek środków przez instytucje [UE] lub państwa członkowskie (…) Ponadto przepis jest na tyle precyzyjny, że może być powołany przez jednostkę i stosowany przez sąd, gdy obowiązek, który nakłada, jest określony w sposób jednoznaczny (…)”.*¹⁸

W związku z tym przepis dyrektywy ma skutek bezpośredni i może być powoływany przed sądami krajowymi, jeżeli:

- upłynął termin transpozycji dyrektywy;
- dyrektywa nie została wdrożona lub została wdrożona nieprawidłowo lub środki krajowe wdrażające dyrektywę nie są prawidłowo stosowane;¹⁹
- jest on powoływany przeciwko państwu;
- przyznaje prawa jednostce; oraz
- jest bezwarunkowy i wystarczająco precyzyjny, tzn. nie wymaga dalszych środków wykonawczych ze strony UE lub państwa członkowskiego oraz jest określony w sposób jednoznaczny.

¹⁶TSUE, [sprawa 41/74 Van Duyn](#), 4.12. 1974.

¹⁷TSUE, [sprawa 148/78 Ratti](#), 5.04.1979.

¹⁸TSUE, [sprawa C-236/92 Difesa](#), 23.02.1994, par. 8-10.

¹⁹TSUE, [sprawa C-62/00 Marks & Spencer plc przeciwko Commissioners of Customs & Excise](#), 11.07.2002, par. 27.

„Bezwarunkowe i wystarczająco precyzyjne” nie oznacza, że przepis, aby wywierał bezpośredni skutek w prawie krajowym, nie może wymagać dokonania interpretacji lub że nie może zawierać żadnych warunków lub ograniczeń. Nawet jeśli przepis nie jest pozornie „bezwarunkowy i wystarczająco precyzyjny”, ponieważ jest sformułowany w sposób ogólny i może wymagać pewnej interpretacji, nadal można się na niego powoływać bezpośrednio w sądach krajowych. TSUE wyjaśnił niektóre z tych przypadków:

- Fakt, że dany przepis wymaga interpretacji, nie uniemożliwia mu wywarcia bezpośredniego skutku: jego znaczenie i dokładny zakres mogą zostać wyjaśnione przez sądy krajowe lub TSUE.²⁰
- Fakt, że przepis dopuszcza wyjątki lub odstępstwa od danego obowiązku w szczególnych okolicznościach, nie powoduje, że obowiązek ten ma charakter warunkowy.²¹
- Przepis, który „ogranicza swobodę decyzyjną²²” państwa członkowskiego lub nakłada na państwa członkowskie obowiązek „prowadzenia określonego postępowania”,²³ może być również powoływany przed sądami krajowymi. Jednostka może powołać się na taki przepis, twierdząc, że władze krajowe, wybierając metody wdrażania, przekroczyły granice swojej swobody.²⁴

Naszym zdaniem można twierdzić, że przepisy dyrektyw dotyczących praw proceduralnych są w większości wystarczająco jasne i precyzyjne, aby wywołać skutek bezpośredni. Przyznają one szczególne prawa podejrzanym i oskarżonym w postępowaniu karnym. Na przykład art. 3 ust. 2 lit. a) dyrektywy 2013/48/UE w sprawie prawa dostępu do adwokata gwarantuje podejrzanemu lub oskarżonemu dostęp do adwokata przed przesłuchaniem przez policję lub inny organ ścigania lub organ sądowy. Podobnie art. 4 ust. 1 dyrektywy 2012/13/UE w sprawie prawa do informacji przyznaje podejrzanym i oskarżonym, którzy zostali zatrzymani lub aresztowani, prawo do niezwłocznego otrzymania pisemnego pouczenia o przysługujących im prawach. Prawa te są jednoznacznie przyznane jednostce i można się na nie powoływać wobec państwa w przypadku braku ich implementacji do prawa i praktyki krajowej. Nawet jeśli w niektórych przypadkach pewne pojęcia użyte w dyrektywie w sprawie praw proceduralnych, takie jak „istotne dokumenty”²⁵ w postępowaniu przygotowawczym, mogą wymagać interpretacji, prawo dostępu do materiałów sprawy w celu skutecznego zakwestionowania legalności aresztowania i zatrzymania zostało zdefiniowane wystarczająco jasno i precyzyjnie, aby można było powoływać się na nie bezpośrednio w postępowaniu przed sądami krajowymi.

2.2.4. Obowiązek wykładni zgodnej

Niezależnie od tego, czy przepis ma skutek bezpośredni, sądy krajowe powinny dokonywać jak najszerzej wykładni prawa krajowego w świetle brzmienia i celu dyrektywy, aby zapewnić jej pełną skuteczność. TSUE sprecyzował ten obowiązek w następujący sposób:

„Przy tym zasada wykładni zgodnej z prawem UE wymaga, by sądy krajowe czyniły wszystko co leży w zakresie ich kompetencji, uwzględniając wszystkie przepisy prawa krajowego i stosując uznane w porządku krajowym metody wykładni, by

²⁰TSUE, [sprawa 41/74 Van Duyn, 4.12.1974](#), par. 14.

²¹Ibidem, pkt. 7.

²²Ibidem, pkt. 13.

²³TSUE, [sprawa 51/76 Verbond van Nederlandse Ondernemingen](#), 1.02.1977, par. 23.

²⁴Ibidem, pkt. 24.

²⁵Artykuł 7 ust. 1 [dyrektywy 2012/13/UE](#) w sprawie prawa do informacji.

zapewnić pełną skuteczność rozpatrywanej dyrektywy i osiągnąć rezultat zgodny z założonym przez nią celem".²⁶

W niektórych przypadkach preambułę dyrektywy można wykorzystać jako źródło wykładni. Motywy dyrektyw nie mają mocy wiążącej, same w sobie nie zawierają żadnych możliwych do wyegzekwowania praw ani obowiązków i nie mogą zmieniać treści przepisów materialnych.²⁷ Wyjaśniają one jednak kontekst i cele każdej dyrektywy. Są zatem ważne dla zrozumienia dyrektywy i mogą być wykorzystane jako źródło interpretacyjne.

2.3. Podstawowe zasady stosowania Karty

Karta praw podstawowych Unii Europejskiej jest głównym instrumentem UE w dziedzinie praw człowieka. Zawiera szeroki katalog praw człowieka, w tym prawa podstawowe, takie jak prawo do życia, prawo do wolności, zakaz tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania oraz prawo do uczciwego procesu sądowego. Obejmuje również prawa społeczne i ekonomiczne, takie jak prawo do pracy, prawo do zabezpieczenia społecznego i pomocy społecznej, wolność prowadzenia działalności gospodarczej i inne. W kontekście UE obejmuje również szczególną wolność obywateli UE do swobodnego przemieszczania się i przebywania w dowolnym miejscu na terytorium państw członkowskich.

Ponieważ prawo UE jest w większości wdrażane i stosowane na szczeblu krajowym, Karta odgrywa zasadniczą rolę w interpretacji i stosowaniu prawa UE na szczeblu krajowym. Dlatego też należy się do niej odwoływać w krajowych sporach sądowych dotyczących praw osób podejrzanych i oskarżonych. W kolejnych rozdziałach omówione zostanie tło i zasady stosowania Karty, a także jej związek z krajowymi prawami podstawowymi i EKPC. Bardziej szczegółowe informacje na temat kluczowych artykułów Karty, które mogą być przydatne w krajowych sporach dotyczących prawa do obrony, można znaleźć w [poradniku dotyczącym Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej](#).

2.3.1. Tło historyczne

Pierwotne traktaty Wspólnot Europejskich nie zawierały postanowień dotyczących praw człowieka, ponieważ podstawowe cele Wspólnot Europejskich były początkowo czysto ekonomiczne. Jednak w miarę jak Wspólnoty Europejskie coraz bardziej rozszerzały swoją działalność, stopniowo pojawiała się potrzeba ochrony praw człowieka. Pod koniec lat 60. TSUE uznał, że „ogólne zasady prawa Wspólnot Europejskich”, oparte na wspólnych tradycjach konstytucyjnych państw członkowskich, obejmują również prawa podstawowe. UE nie miała jednak pisemnego katalogu praw podstawowych włączonych do swojego prawa.

W 1996 r., kiedy Europejski Trybunał Sprawiedliwości (obecnie TSUE) stwierdził, że Komisja Europejska nie ma na mocy traktatów kompetencji do przystąpienia do EKPC,²⁸ UE rozpoczęła prace nad własną ustawą o prawach podstawowych. Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej została ogłoszona przez instytucje europejskie w grudniu 2000 r., ale pozostała instrumentem niewiążącym. Prawie

²⁶TSUE, [sprawa C-69/10, Samba Diouf](#), 28.07.2011, par. 60.

²⁷TSUE orzekł, że preambuła aktu Unii nie ma mocy wiążącej i nie może być skutecznie powoływana jako podstawa do odstąpienia od przepisów faktycznych danego aktu ani do dokonywania wykładni tych przepisów w sposób wyraźnie sprzeczny z ich brzmieniem. TSUE, [sprawa C-134/08 Hauptzollamt Bremen przeciwko J.E. Tyson Parketthandel GmbH hanse j.](#), 2.04.2009, par. 16.

²⁸[Opinia 2/94](#) w sprawie przystąpienia Wspólnoty do EKPC z dnia 28 marca 1996 r.

dziesięć lat później traktat lizboński²⁹ nadał Karcie taką samą moc prawną jak traktatom UE, tym samym umieszczając ją wśród podstawowych źródeł prawa UE.

2.3.2. Ogólny cel Karty

Preambuła Karty wyraża główne uzasadnienie wprowadzenia praw człowieka³⁰ do ram prawnych UE:

„Świadoma swego duchowo-religijnego i moralnego dziedzictwa, Unia jest zbudowana na niepodzielnych, powszechnych wartościach godności ludzkiej, wolności, równości i solidarności; opiera się na zasadach demokracji i państwa prawnego”.

Prawa podstawowe są jedną ze wspólnych wartości, na których opiera się UE i które stanowią podstawę wzajemnego zaufania między państwami członkowskimi. Karta, jako nowoczesny i stosunkowo nowy w historii UE instrument ochrony praw człowieka, łączy prawa podstawowe, wynikające z tradycji konstytucyjnych i zobowiązań międzynarodowych wspólnych dla wszystkich państw członkowskich, i wyraża je w nowoczesny sposób. Karta określa zatem podstawowe prawa wszystkich osób zamieszkałych w UE, w tym prawa obywatelskie i polityczne, a także prawa gospodarcze, społeczne i kulturalne oraz szczególne prawa obywateli UE.

Karta skierowana jest do instytucji, organów, urzędów i agencji UE, jak również do władz krajowych, gdy stosują one prawo UE. Choć ważne jest, aby samo prawo UE było zgodne z normami Karty, jest ono przede wszystkim egzekwowane i stosowane na poziomie krajowym. Dlatego też Karta ma szczególne znaczenie dla podmiotów krajowych. W wielu dziedzinach państwa członkowskie korzystają z pewnego marginesu uznania przy transpozycji i stosowaniu prawa UE. Jednak w tych przypadkach Karta zawiera dodatkowe wskazówki dotyczące sposobu wykorzystania tej swobody w sposób zgodny z prawami podstawowymi.³¹ Dlatego też interpretacja i stosowanie przepisów krajowych, które stanowią transpozycję prawa UE, muszą kierować się standardami praw podstawowych zawartymi w Karcie.

Dyrektywy dotyczące praw procesowych, Rekomendacja w sprawie praw podejrzanych i oskarżonych wymagających szczególnego traktowania³² oraz instrumenty transgraniczne³³ muszą być zatem również stosowane i interpretowane zgodnie z Kartą.

²⁹[Traktat z Lizbony](#) zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, podpisany w Lizbonie, 13 grudnia 2007 r., Dz.U. C 306 z 17.12.2007, s. 1-271, art. 6.

³⁰W całym Poradniku używamy terminów „prawa podstawowe” i „prawa człowieka” zamiennie, tzn. w stosownych przypadkach termin „prawa człowieka” może odnosić się do praw podstawowych określonych w Karcie dla systemu prawnego UE.

³¹Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej i Rada Europy, „[Handbook on European Law relating to access to justice](#)”, styczeń 2016 r., s. 11.

³²[Zalecenie Komisji z dnia 27 listopada 2013 r. w sprawie gwarancji proceduralnych dla osób wymagających szczególnego traktowania](#) podejrzanych lub oskarżonych w postępowaniu karnym.

³³[Decyzja ramowa Rady 2002/584/WSiSW](#) z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie europejskiego nakazu aresztowania i procedury wydawania osób między państwami członkowskimi; [decyzja ramowa Rady 2009/829/WSiSW](#) z dnia 23 października 2009 r. w sprawie stosowania przez państwa członkowskie Unii Europejskiej zasady wzajemnego uznawania do decyzji w sprawie środków nadzoru stanowiących alternatywę dla tymczasowego aresztowania; z dnia 3 kwietnia 2014 r. w sprawie europejskiego nakazu dochodzeniowego w sprawach karnych; [Decyzja ramowa Rady 2008/947/WSiSW](#) z dnia 27 listopada 2008 r. o stosowaniu zasady wzajemnego uznawania do wyroków i decyzji w sprawie zawieszenia lub warunkowego zwolnienia w celu nadzorowania przestrzegania warunków zawieszenia i obowiązków wynikających z kar alternatywnych; [Decyzja](#)

2.3.3. Zasada pierwszeństwa a Karta

Jak wyjaśniono powyżej, prawo UE jest wyższe w hierarchii aktów ustawodawczych niż prawo krajowe. Zasada pierwszeństwa prawa UE oznacza, że w przypadku konfliktu między prawem UE a prawem krajowym to pierwsze ma pierwszeństwo i musi być stosowane przez sądy krajowe przed prawem krajowym.

Jeśli chodzi konkretnie o Kartę, art. 6 Traktatu o Unii Europejskiej („TUE”) stanowi, że UE *„uznaje prawa, wolności i zasady określone w Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej (...), która ma taką samą moc prawną jak Traktaty”*. Stwierdzenie to jest powszechnie postrzegane jako potwierdzenie, że Karta ma status prawa pierwotnego UE, co oznacza, że nakłada ona obowiązki nadrzędne wobec prawa krajowego.

Karta ma zastosowanie do państw członkowskich, gdy implementują one prawo UE, i ma pierwszeństwo w taki sam sposób, jak inne postanowienia traktatu. W związku z tym Karta jest ważnym i skutecznym narzędziem dostosowania prawa krajowego do standardów praw człowieka. Zasada pierwszeństwa w niniejszym przypadku oznacza zasadniczo, że prawo krajowe wdrażające prawo Unii nie może być stosowane w danej sprawie, jeżeli nie jest w pełni zgodne z Kartą.³⁴

2.3.4. Bezpośrednie stosowanie Karty

Bezpośrednie stosowanie prawa UE oznacza, że przepis prawa UE staje się bezpośrednio częścią krajowych systemów prawnych państw członkowskich i jako taki nie wymaga krajowych środków wykonawczych. Zasadniczo bezpośrednie zastosowanie ma prawo pierwotne UE – traktaty – a także niektóre kategorie prawa wtórnego UE, w szczególności rozporządzenia. Strony postępowania, w tym osoby fizyczne, mogą powoływać się na nie bezpośrednio przed sądami krajowymi.

W odniesieniu do Karty art. 6 ust. 1 TUE stanowi, że prawa, wolności i zasady określone w Karcie mają taką samą moc prawną jak Traktaty. Oświadczenie to jest generalnie rozumiane jako potwierdzenie, że Karta posiada status prawa pierwotnego w ramach porządku prawnego UE. Postanowienia Karty są zatem bezpośrednio stosowane w państwach członkowskich, o ile są precyzyjne, jasne i bezwarunkowe, czyli mają „bezpośredni skutek”.

2.3.5. Bezpośredni skutek Karty

Jak wyjaśniono powyżej, prawo UE funkcjonuje poprzez system „zdecentralizowanego” egzekwowania prawa, w którym sąd krajowy jest główną siłą napędową przestrzegania prawa. Bezpośrednia skuteczność jest podstawową zasadą prawa Unii, która gwarantuje skuteczność prawa Unii poprzez umożliwienie jednostkom bezpośredniego powoływania się na prawo Unii przed sądem krajowym, w przypadku gdy prawo Unii przyznaje prawa jednostkom, które nie zostały terminowo lub prawidłowo implementowane (zastosowane).

[ramowa Rada 2008/909/WSiSW](#) z dnia 27 listopada 2008 r. o stosowaniu zasady wzajemnego uznawania do wyroków skazujących na karę pozbawienia wolności lub inny środek polegający na pozbawieniu wolności w celu ich wykonania w Unii Europejskiej.

³⁴Agencja Praw Podstawowych UE, [„Dziesięć lat później: uwolnienie pełnego potencjału Karty”](#), 2020, s. 6.

Przepis ma skutek bezpośredni, jeżeli jest wystarczająco „precyzyjny, jasny i bezwarunkowy” oraz „nie wymaga dodatkowych środków” ze strony państw członkowskich lub instytucji UE. Zasada ta została po raz pierwszy uznana przez TSUE w odniesieniu do postanowień traktatów. TSUE orzekł:

„Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem przepisy prawa pierwotnego, które nakładają precyzyjne i bezwarunkowe obowiązki, niewymagające dla ich stosowania żadnych dalszych działań ze strony UE lub organów krajowych, tworzą bezpośrednie prawa w odniesieniu do zainteresowanych osób”.³⁵

Stosując się do Karty, można bezzwłocznie powołać się na wystarczająco precyzyjne i jasne postanowienie Karty, pod warunkiem, że:

- musi zostać powołana przeciwko organowi państwowemu (a nie innej osobie prywatnej) lub instytucji UE;
- musi przyznawać prawa jednostce; oraz
- przywołane przepisy są bezwarunkowe i wystarczająco precyzyjne (prawo jest określone w sposób jednoznaczny i nie wymaga dalszych środków wykonawczych ze strony UE lub państwa członkowskiego).

Niektóre prawa zawarte w Karcie wymagają środków wykonawczych w celu nadania im pełnej skuteczności. Na przykład art. 47 dotyczący prawa do skutecznego środka prawnego i dostępu do rzetelnego procesu sądowego wymaga ze względu na swój charakter, aby państwa utworzyły niezależne sądy i przyjęły przepisy proceduralne gwarantujące skuteczne korzystanie z tych praw. TSUE orzekł jednak, że można się na niego powoływać bezpośrednio w sporach wchodzących w zakres prawa Unii. TSUE orzekł w sprawie *Egenberger*:

„Artykuł 47 Karty dotyczący prawa do skutecznej ochrony sądowej jest sam w sobie wystarczający i nie wymaga doprecyzowania w przepisach prawa UE lub prawa krajowego, aby przyznać jednostkom prawo, na które mogą się one jako takie powoływać”.³⁶

W związku z tym na prawa wynikające z Karty można powoływać się bezpośrednio w postępowaniach przed sądami krajowymi, nawet jeżeli wymagają one pewnych pozytywnych działań ze strony państw członkowskich w celu wdrożenia niektórych aspektów prawa. W przypadku gdy sprawa dotyczy prawa UE lub prawa krajowego lub praktyki wdrażającej prawo UE, można polegać na Karcie w celu ich interpretacji.

2.3.6. Obowiązek wykładni zgodnej z Kartą

Niezależnie od tego, czy przepis Karty ma skutek bezpośredni, sądy krajowe muszą dokonać wykładni prawa krajowego wdrażającego prawo Unii w świetle Karty. Innymi słowy, są one zobowiązane do zagwarantowania, że ustawodawstwo krajowe jest interpretowane i stosowane w możliwie najszerszym zakresie zgodnie z Kartą.

W odniesieniu do decyzji ramowych i obowiązku wykładni zgodnej TSUE orzekł w sprawie *Pupino*:

³⁵TSUE, C-537/16, [Garlsson Real Estate SA i inni przeciwko Commissione Nazionale per le Società e la Borsa \(Consob\)](#), 20.03.2018, par. 65.

³⁶TSUE, C-414/16, [Egenberger](#), 17.04.2018, par. 78.

„W świetle wszystkich powyższych rozważań Trybunał stwierdza, że zasada potwierdzenia wykładni jest wiążąca w odniesieniu do decyzji ramowych przyjętych w kontekście tytułu VI Traktatu o Unii Europejskiej. Stosując prawo krajowe, sąd krajowy, do którego zwrócono się o jego wykładnię, musi to uczynić w możliwie najszerszym zakresie w świetle brzmienia i celu decyzji ramowej, aby osiągnąć zamierzony przez nią rezultat, a tym samym musi przestrzegać art. 34 ust. 2 lit. b) UE ”.³⁷

Zasada wykładni zgodnej została później rozszerzona o zgodność z Kartą:

„Należy również pamiętać, że zgodnie z ogólną zasadą wykładni akt Unii należy interpretować, w miarę możliwości, w taki sposób, aby nie wpływał na jego ważność i był zgodny z prawem pierwotnym jako całością, a w szczególności z postanowieniami Karty”.³⁸

W związku z tym prawo krajowe wdrażające prawo Unii należy interpretować nie tylko zgodnie z wtórnym prawem Unii, ale także z Kartą.

2.3.7. Kiedy Karta ma zastosowanie?

Karta skierowana jest przede wszystkim do instytucji unijnych i krajowych. Artykuł 51 ust. 1 Karty stanowi, że ma ona zastosowanie do instytucji, organów i agencji Unii oraz do państw członkowskich, w których wykonują one prawo Unii. Pojęcie „przy wdrażaniu prawa UE” jest dość szerokie i nie zawsze dobrze rozumiane.³⁹ Według TSUE:

„Trybunał konsekwentnie orzekł, że prawa podstawowe zagwarantowane w porządku prawnym Unii mają zastosowanie we wszystkich sytuacjach podlegających prawu Unii oraz że stosowanie prawa Unii pociąga za sobą stosowanie praw podstawowych zagwarantowanych w Karcie”.⁴⁰

Zgodnie z orzecznictwem TSUE państwa członkowskie są zobowiązane do przestrzegania praw podstawowych w każdym przypadku, gdy działają w ramach prawa UE.⁴¹ W związku z tym pojęcie „przy wdrażaniu prawa UE” obejmuje wszelkie wykonanie i stosowanie prawa UE:

„poszanowanie praw podstawowych chronionych na mocy Karty jest [...] konieczne, w sytuacji gdy przepisy krajowe mieszczą się w zakresie zastosowania prawa Unii. Stosowanie prawa Unii oznacza więc jednocześnie zastosowanie praw podstawowych chronionych na mocy Karty”.⁴²

³⁷TSUE, C-105/03, [Maria Pupino](#), 16.06.2005, par. 43.

³⁸TSUE, C-358/16, [UBS Europe SE i Alain Hondequin i in. przeciwko DV i in.](#), 13.09.2018, par. 51.

³⁹Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej i Rada Europy, „[Handbook on European Law relating to access to justice](#)”, 22 czerwca 2016 r., s. 11.

⁴⁰TSUE, C-358/16, [UBS Europe SE i Alain Hondequin i in. przeciwko DV i in.](#), 13.09.2018, par. 51.

⁴¹[Wyjaśnienia dotyczące Karty praw podstawowych](#), Dz.U. C 303 z 14 grudnia 2007 r., Wyjaśnienie dotyczące art. 51.

⁴²TSUE, C-617/10, [Aklaqaren przeciwko Hansowi Akerbergowi Franssonowi](#), 26.02.2013, par. 21.

Kolejnym krokiem jest ustalenie, czy dany przedmiot wchodzi w zakres prawa Unii. Aby można było zastosować Kartę, musi istnieć co najmniej powiązanie z prawem UE.⁴³ Jednak nie każde powiązanie z prawem UE jest wystarczające, aby uruchomić stosowanie praw podstawowych UE. Związek ten musi być wystarczająco konkretny, aby można było zakwalifikować stosowanie prawa krajowego jako wykonanie prawa Unii:

*„Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału, aby ustalić, czy dane uregulowanie krajowe mieści się w granicach stosowania prawa Unii w rozumieniu art. 51 ust. 1 Karty, należy między innymi zbadać, czy omawiane uregulowanie krajowe ma na celu wykonanie przepisu prawa Unii, jaki jest charakter tego uregulowania oraz czy zmierza ono ku realizacji celów innych niż te objęte prawem Unii, nawet jeżeli może ono w sposób pośredni wpływać na to ostatnie, a także czy istnieją przepisy prawa Unii regulujące daną dziedzinę w sposób szczególny lub mogące mieć dla niej znaczenie”.*⁴⁴

Karta ma zatem zastosowanie, gdy państwa członkowskie działają jako „agenci” UE. Agencja Praw Podstawowych UE („**FRA**”) wymieniła rodzaje sytuacji, w których Karta ma zastosowanie:

- Państwa członkowskie dokonują transpozycji prawa UE do prawa krajowego;
- Państwa członkowskie przyjmują środki krajowe na podstawie uprawnień przyznanych im na mocy prawa Unii (uprawnienia dyskrecyjne);
- W przypadku gdy akty krajowe wiążą się ze środkami odwoławczymi, sankcjami lub egzekwowaniem przepisów, które są związane z prawem UE;
- W przypadku gdy akty krajowe zawierają pojęcia prawne wymienione w prawie UE; lub
- Gdy akty krajowe wchodzą w dokładny zakres prawa UE i nie ma środka wykonawczego, na przykład gdy państwo nie wdrożyło prawa UE.⁴⁵

2.3.8. Prawa z Karty a zasady Karty

Karta zawiera dwa rodzaje wiążących przepisów, zwane „prawami” i „zasadami” Karty. Są one wymienione w art. 52 Karty, który określa zakres i interpretację „praw” i „zasad”.

Prawa mogą być powoływane bezpośrednio przez jednostki przed sądami krajowymi i muszą być zagwarantowane przez państwa członkowskie. Prawa Karty to na przykład prawo do rzetelnego procesu sądowego, prawo do życia prywatnego i rodzinnego, prawo do wolności i bezpieczeństwa, prawo do życia, prawo do obrony itp.

Zasady jednak działają pośrednio i muszą być przestrzegane przez państwa członkowskie przy przyjmowaniu przepisów krajowych w celu wdrożenia prawa UE.⁴⁶ Zasady Karty są najistotniejsze w kontekście przeglądu i wykładni tych aktów. Na przykład zasady Karty obejmują zasadę proporcjonalności, zasadę równości oraz zasadę integracji osób niepełnosprawnych. Zasady te, na przykład zasada proporcjonalności, są kluczowe dla analizy wszelkich ograniczeń praw podstawowych,

⁴³Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej, [„Stosowanie Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej w prawie i kształtowaniu polityki na szczeblu krajowym”](#), 23 października 2018 r., s. 39.

⁴⁴TSUE, sprawa 198/13, [Hernández przeciwko Hiszpanii](#), 10.07.2014, par. 37.

⁴⁵Ibidem, s. 40.

⁴⁶Artykuł 52 ust. 5 Karty.

dlatego też zasady Karty mogą być kluczowe w wystąpieniach dotyczących interpretacji prawa UE przed sądami krajowymi.

2.4. Powiązania między prawem Unii, EKPC i krajowymi prawami podstawowymi Państwa członkowskie UE są jednocześnie związane wieloma instrumentami praw człowieka. Z jednej strony istnieje Karta i szczegółowe przepisy dotyczące prawa do obrony na mocy dyrektyw w sprawie praw proceduralnych. Z drugiej strony państwa członkowskie są również związane EKPC i krajowymi konstytucjami, które często zawierają rozbudowane katalogi praw człowieka. Wiele praw podstawowych, których bezpośrednio dotyczy postępowanie karne, takich jak prawo do rzetelnego procesu sądowego, prawo do wolności i bezpieczeństwa, prawo do skutecznego środka prawnego, zasada *nullum crimen, nulla poena sine lege*, prawo do prywatności i inne prawa, pokrywa się w tych instrumentach i może pozornie prowadzić do różnych rezultatów, jeśli zostanie powołana przed sądami krajowymi. Dlatego ważne jest zrozumienie związku między Kartą, EKPC i prawami podstawowymi na mocy prawa krajowego.

2.4.1. Karta i EKPC

Zasadniczo Karta i EKPC mają się wzajemnie uzupełniać, a odpowiadające im prawa wynikające z tych dwóch instrumentów powinny mieć takie samo znaczenie i zakres.⁴⁷ Oznacza to, że tym samym prawom wynikającym z Karty należy zasadniczo nadać taki sam zakres i znaczenie jak odpowiadającym im prawom wynikającym z EKPC. Mimo że UE nie przystąpiła do EKPC, prawa podstawowe uznane w EKPC odgrywają znaczącą rolę w porządku prawnym UE, a TSUE często odwołuje się do orzecznictwa ETPC. Artykuł 52 ust. 3 Karty stanowi, że „w zakresie, w jakim niniejsza Karta zawiera prawa, które odpowiadają prawom zagwarantowanym w europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, ich znaczenie i zakres są takie same jak praw przyznanych przez tę konwencję. Niniejsze postanowienie nie stanowi przeszkody, aby prawo Unii przyznawało szerszą ochronę”.

Wyjaśnienia dotyczące Karty stanowią, że:

*„Ustęp 3 [artykułu 52] ma na celu zapewnienie koniecznej spójności między Kartą a europejską Konwencją o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności poprzez ustanowienie zasady, że w zakresie, w jakim prawa zawarte w niniejszej Karcie odpowiadają także prawom zagwarantowanym w europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, znaczenie i zakres tych praw, w tym dopuszczalnych ograniczeń, są takie same jak te, które przewiduje europejska Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. (...) Odniesienie do europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności obejmuje zarówno konwencję, jak i jej protokoły. Znaczenie i zakres praw gwarantowanych są określone nie tylko w tych instrumentach, ale także w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej”.*⁴⁸

⁴⁷Artykuł 52 ust. 3 Karty.

⁴⁸[Wyjaśnienia dotyczące Karty praw podstawowych](#), Dz.U. C 303 z 14 grudnia 2007 r., Wyjaśnienie dotyczące art. 52.

Jak jednak wskazano w art. 52 ust. 3 zdanie ostatnie Karty, nie stoi ono na przeszkodzie temu, by prawo Unii zapewniało szerszą ochronę niż EKPC, która ustanawia jedynie minimalną podstawę wykładni praw wynikających z Karty. W pewnym sensie Karta rzeczywiście zapewnia szerszą ochronę praw podstawowych. Na przykład art. 48 Karty podnosi prawo do obrony do rangi odrębnego prawa podstawowego, podczas gdy niektóre prawa do obrony są traktowane jako „aspekty” lub „cechy podstawowe” prawa do rzetelnego procesu sądowego na mocy EKPC.⁴⁹ Jest to zasadnicza różnica w interpretacji przepisów dyrektyw dotyczących praw proceduralnych. W związku z tym, nawet jeśli Karta i EKPC przewidują te same prawa i muszą być interpretowane w sposób harmonijny, można argumentować, że Karta zapewnia wyższy standard ochrony niektórych praw podstawowych.

2.4.2. Karta i prawa podstawowe na mocy prawa krajowego

Karta nie jest również sprzeczna z prawami podstawowymi i tradycjami konstytucyjnymi określonymi w prawie krajowym. Artykuł 52 ust. 4 Karty stanowi:

„W zakresie, w jakim niniejsza Karta uznaje prawa podstawowe wynikające ze wspólnych tradycji konstytucyjnych Państw Członkowskich, prawa te interpretuje się zgodnie z tym i tradycjami”.

Oznacza to, że zasadniczo, jeśli chodzi o krajowe postępowanie karne, organy krajowe i sądy mają swobodę stosowania wyższych standardów krajowych niż te, które znajdują się w Karcie, pod warunkiem że przestrzegają postanowień Karty jako minimalnego poziomu ochrony. Wyjaśnienia odnoszące się do artykułu 52 Karty stanowią, że:

*“(…) Zasada wykładni zawarta w ustępie 4 [artykułu 52] została oparta na brzmieniu artykułu 6 ustęp 3 Traktatu o Unii Europejskiej i należyte uwzględnia podejście Trybunału Sprawiedliwości do wspólnych tradycji konstytucyjnych (np. wyrok z dnia 13 grudnia 1979 r. w sprawie 44/79 Hauer, Rec. 1979, s. 3727; wyrok z dnia 18 maja 1982 r. w sprawie 155/79, AM & S, Rec. 1982, s. 1575). Zgodnie z tą zasadą, a nie ze sztywnym podejściem „najniższego wspólnego mianownika”, takie prawa zawarte w Karcie powinny być interpretowane w sposób zapewniający wysoki poziom ochrony, odpowiedni dla prawa Unii i zgodny ze wspólnymi tradycjami konstytucyjnymi”.*⁵⁰

Inaczej jest w przypadku współpracy transgranicznej. W sprawie *Melloni* TSUE ustalił, że wolność stosowania wyższego standardu ochrony ma zastosowanie tylko w takim zakresie, w jakim różnice w standardach nie naruszają pierwszeństwa, jednności i skuteczności prawa UE.⁵¹ Innymi słowy, jeżeli stosowanie wyższych standardów może utrudniać sprawne funkcjonowanie współpracy transgranicznej, państwa członkowskie muszą powstrzymać się od egzekwowania własnych standardów krajowych. Utrudnia to ochronę praw podstawowych, zwłaszcza w postępowaniu dotyczącym ENA, ponieważ orzeczenie to ogranicza poziom ochrony, jaki państwa członkowskie mogą przyznać osobom podlegającym ich jurysdykcji. Poza tworzeniem potencjalnych sprzeczności między konstytucjami krajowymi a prawem UE, podejście to jest również nieco niespójne ze stanowiskiem przyjętym w ramach późniejszych instrumentów współpracy transgranicznej. Na przykład europejski

⁴⁹ECtHR, [Pishchalnikov przeciwko Rosji](#), nr 7025/04 z 24.09.2009, pkt 64; ECtHR, [Beuze przeciwko Belgii](#), nr 71409/10 z 24.09.2009, pkt 150

⁵⁰Wyjaśnienia dotyczące Karty praw podstawowych, Dz.U. C 303 z 14 grudnia 2007 r., Wyjaśnienie dotyczące art. 52.

⁵¹TSUE, [C-399/11, Stefano Melloni przeciwko Ministerio Fiscal](#), 26.02.2013, par. 60.

nakaz dochodzeniowy, który został przyjęty po traktacie lizbońskim i włączeniu Karty do prawa pierwotnego UE, pozwala wykonującemu państwu członkowskiemu zastosować własne zabezpieczenia przy wyborze alternatywnej czynności dochodzeniowej w stosunku do tej, której zażądało wydające państwo członkowskie.⁵²

2.4.3. Powoływanie się na Kartę przed sądami krajowymi

W przypadku gdy postanowienia Karty mają skutek bezpośredni, tj. są wystarczająco precyzyjne i bezwarunkowe, można się na nie powoływać bezpośrednio przed sądami krajowymi, o ile sprawa dotyczy kwestii związanej z wdrażaniem prawa UE.

W przypadku gdy prawo krajowe lub praktyka są niezgodne z prawem UE, można powoływać się na prawo unijne wraz z Kartą przed sądami krajowymi w celu zapewnienia zgodności. Po pierwsze, praktyka oparta na prawie krajowym lub wykładni prawa krajowego może zostać zakwestionowana, jeżeli jest niezgodna z przepisem dyrektywy UE interpretowanym w świetle Karty. Środki krajowe, zarówno prawo, jak i praktyka, które wchodzą w zakres prawa UE, mogą zatem zostać poddane przeglądowi w świetle Karty.

Po drugie, sądy krajowe mają obowiązek interpretować wszelkie środki wykonawcze (w tym praktykę) zgodnie z Kartą. W przypadku gdy krajowe przepisy prawne są sprzeczne z Kartą, sądy muszą stosować zamiast nich odpowiedni przepis prawa UE,⁵³ nawet bez przechodzenia przez formalną procedurę uchylania przepisów krajowych. TSUE potwierdził to w odniesieniu do art. 50 Karty:

„Należy zauważyć, że Trybunał uznał już bezpośredni skutek art. 50 Karty (...) w ramach oceny zgodności przepisów prawa krajowego z prawami zagwarantowanymi w Karcie, sąd krajowy, który został wezwany w ramach wykonywania swojej właściwości do zastosowania przepisów prawa Unii, jest zobowiązany do nadania pełnej skuteczności tym przepisom, w razie konieczności odmawiając z urzędu zastosowania każdego sprzecznego z nimi przepisu prawa krajowego, nawet jeśli został on przyjęty później, i nie jest konieczne, aby sąd ten żądał lub oczekiwał uprzedniego uchylecia takiego przepisu w drodze ustawodawczej lub za pomocą innych środków konstytucyjnych...

*W ramach oceny zgodności przepisów prawa wewnętrznego z prawami zagwarantowanymi w Karcie, sąd krajowy, stosując w ramach swojej właściwości przepisy prawa Unii, ma obowiązek zapewnić pełną skuteczność tych przepisów, odmawiając w razie potrzeby z urzędu zastosowania wszelkich sprzecznych z nimi przepisów krajowych, nawet późniejszych, bez konieczności żądania lub oczekiwania na uprzednie uchYLECIE tych przepisów w drodze ustawodawczej lub w jakimkolwiek innym trybie konstytucyjnym”.*⁵⁴

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej doszedł do tego samego wniosku w odniesieniu do zakazu

⁵²[Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2014/41/UE](#) z dnia 3 kwietnia 2014 r. w sprawie europejskiego nakazu dochodzeniowego w sprawach karnych, art. 10.

⁵³Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej, „Stosowanie Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej w prawie i kształtowaniu polityki na szczeblu krajowym”, 2018, s. 31.

⁵⁴TSUE, C-537/16, [Garlsson Real Estate i in.](#), 20.03.2018, par. 62 i 67; TSUE C-234/17, XC i inni przeciwko Generalprokuratur, 24 października 2018 r., [ECLI:EU:C:2018:391](#), § 38.

dyskryminacji zawartego w art. 21 Karty.⁵⁵ Tak więc, gdy obrona twierdzi, że prawo krajowe lub praktyka są niezgodne z którymkolwiek z praw zawartych w dyrektywach dotyczących praw proceduralnych lub w Karcie, sądy krajowe są zobowiązane do uwzględnienia i właściwego zbadania tych argumentów. W przypadku stwierdzenia, że prawo krajowe lub praktyka krajowa są sprzeczne z prawem Unii, sądy krajowe muszą stosować prawo Unii w celu zagwarantowania pełnej i skutecznej ochrony praw podejrzanych lub oskarżonych.

⁵⁵TSUE, C-482/16, [Georg Stollwitzer przeciwko ÖBB Personenverkehr AG](#), 14.03.2018, par. 30 i 45.

2.5. Szablon krajowy

Ta sekcja zawiera praktyczny przykład w postaci „szablonowego argumentu” pokazującego, w jaki sposób można włączyć prawo UE do krajowego postępowania sądowego dotyczącego praw podejrzanych i oskarżonych. Szablon ten dotyczy dostępu do akt sprawy na etapie postępowania przygotowawczego i opiera się na prawie UE jako podstawie praw podejrzanych lub oskarżonych. We współpracy z lokalnymi obrońcami Mikołajem Pietrzakiem i Marią Radziejowską powiązaliśmy ogólne prawo unijne z obowiązującymi przepisami krajowego prawa karnego procesowego i orzecznictwem sądów krajowych. Zachęcamy do wykorzystania wszelkich argumentów lub odniesień zawartych w niniejszym szablonie w swojej praktyce przed organami krajowymi i podzielenia się z nami swoją opinią!

Dostęp do akt sprawy w postępowaniu w przedprocesowym areszcie śledczym

W momencie aresztowania i zatrzymania klienta oprócz informacji o zarzutach, prawnicy będą potrzebowali jak najszybszego dostępu do akt sprawy, aby przejrzeć jakie dowody obciążające znajdują się w aktach i rozpocząć opracowywanie strategii obrony. W zależności od poziomu dostępu, akta sprawy zazwyczaj zawierają co najmniej informacje, na których opierają się wstępne zarzuty, czasem także dane o karalności danej osoby. Jednakże dostęp do akt sprawy na kluczowych etapach postępowania przygotowawczego, takich jak pierwsze przesłuchanie podejrzanego, jest rutynowo odmawiany ze względu na ogólny interes publiczny. Państwa członkowskie stosują szerokie odstępstwa. Podstawy odmowy w niektórych państwach członkowskich, oprócz zagrożenia życia i integralności fizycznej, obejmują „wolność osoby”, „prawo do prywatności”, „ryzyko nacisku lub zagrożenia dla ofiar, świadków, śledczych, ekspertów lub innych osób uczestniczących w postępowaniu”. Jedynie kilka z tych państw wspomina o konieczności ochrony „ważnych” interesów publicznych, odnosząc się ogólnie do „interesu publicznego” lub „interesów społeczeństwa”. Wiele państw członkowskich odmawia dostępu do dowodów rzeczowych, powołując się na ogólne uprzedzenia, niebezpieczeństwo lub szkodę w samym dochodzeniu jako uzasadnienie odstępstwa, przy czym niektóre dopuszczają odstępstwa z nieokreślonych „poważnych powodów”.⁵⁶

Sytuacje objęte szablonami pism procesowych

W tej części przedstawiamy odpowiednie standardy Unii Europejskiej i Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, na które można się powołać, aby wystąpić do sądu właściwego dla fazy przedprocesowej (np. sędziego śledczego, sądu właściwego dla oskarżenia) o dostęp do akt sprawy lub zakwestionować odmowę udostępnienia akt sprawy w dwóch grupach okoliczności:

- Prokurator (prowadzący postępowanie przygotowawcze) ograniczył dostęp do dowodów na etapie postępowania przygotowawczego w oparciu o szeroko określone podstawy, takie jak „zagrożenie dla śledztwa”, a orzecznictwo krajowe popiera to jako ważną podstawę odmowy dostępu;
- Prokurator (prowadzący postępowanie przygotowawcze) odmówił dostępu do niektórych dowodów z akt sprawy w oparciu o ogólne odniesienie do „interesu publicznego” lub „wolności innej osoby” bez podania bardziej szczegółowych powodów.

⁵⁶Sprawozdanie Komisji Europejskiej dla Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie wdrożenia dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym, 18 grudnia 2018 r., sekcja 3.7.4.

Przed podniesieniem argumentów zawartych w tym szablonie w zażaleniu lub odwołaniu od decyzji o odmowie udostępnienia materiałów sprawy wykonaj kilka praktycznych czynności.

Podejmij działania na etapie postępowania przygotowawczego, jeśli tam jesteś:

- domagaj się dostępu do akt sprawy przed przesłuchaniem przez policję, prokuratora lub sędziego śledczego, wspominając, że opierasz się na Dyrektywie;
- wyjaśnij, że dostęp ten jest niezbędny, aby umożliwić Ci przygotowanie się do przesłuchania lub innej czynności procesowej w ramach obrony. Konieczne jest również, aby Twój klient przedstawił swoje stanowisko co do istoty zarzutu, z zastrzeżeniem prawa do milczenia;
- dopilnuj, aby Twój wniosek został odnotowany we wszelkich protokołach policyjnych, z podaniem dyrektywy. Jeśli dostęp nie zostanie zapewniony, rozważ zalecenie milczenia do czasu dostarczenia zawartości akt i zadбай o zapisanie powodów odmowy dostępu. Wyjaśnij, jak ta odmowa podważa Twoją zdolność do użytecznego doradzania klientowi i zmusza go do podejmowania decyzji bez wystarczającej wiedzy na temat ich potencjalnych konsekwencji.

Przykładowa argumentacja do wykorzystania we wniosku o dostęp do akt sprawy („istotnych dokumentów”) w celu zaskarżenia zatrzymania/zastosowania tymczasowego aresztowania

[Poniższe argumenty można włączyć do wniosku, w którym przedstawiono okoliczności faktyczne i mające zastosowanie przepisy krajowe, w tym przepisy stanowiące podstawę decyzji o odmowie dostępu do akt sprawy.]

Artykuł 156 § 5 k.p.k. reguluje dostęp do akt sprawy na etapie postępowania przygotowawczym. Zgodnie z tym przepisem: „ Jeżeli nie zachodzi potrzeba zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania lub ochrony ważnego interesu państwa, w toku postępowania przygotowawczego stronom, obrońcom, pełnomocnikom i przedstawicielom ustawowym udostępnia się akta, umożliwia sporządzanie odpisów lub kopii oraz wydaje odpłatnie uwierzytelnione odpisy lub kopie.”” W przedmiocie udostępnienia akt, sporządzenia odpisów lub kopii lub wydania uwierzytelnionych odpisów lub kopii prowadzący postępowanie przygotowawcze wydaje zarządzenie. W wypadku odmowy udostępnienia akt pokrzywdzonemu na jego wniosek należy poinformować go o możliwości udostępnienia mu akt w późniejszym terminie. Z chwilą powiadomienia podejrzanego lub obrońcy o terminie końcowego zaznajomienia z materiałami postępowania przygotowawczego pokrzywdzonemu, jego pełnomocnikowi lub przedstawicielowi ustawowemu nie można odmówić udostępnienia akt, umożliwienia sporządzenia odpisów lub kopii oraz wydania odpisów lub kopii. Za zgodą prokuratora akta w toku postępowania przygotowawczego mogą być w wyjątkowych wypadkach udostępnione innym osobom. Prokurator może udostępnić akta w postaci elektronicznej.

Art. 156 § 5a k.p.k. gwarantuje natychmiastowy dostęp do akt sprawy podejrzanemu, wobec którego złożono wniosek o zastosowanie tymczasowego aresztowania (lub

przedłużenie tymczasowego aresztowania). Prawo to dotyczy jednak części zawierającej treść dowodów dołączonych do wniosku, z wyłączeniem dowodów z zeznań świadków, o których mowa w art. 250 § 2b k.p.k.

Artykuł 7 ust. 2 Dyrektywy 2012/13 wymaga : „państwa członkowskie zapewniają udzielanie osobom podejrzanym lub oskarżonym lub ich obrońcom dostępu przynajmniej do całego będącego w posiadaniu właściwych organów materiału dowodowego, niezależnie od tego, czy jest on na korzyść czy na niekorzyść osób podejrzanych lub oskarżonych, w celu zagwarantowania rzetelnego postępowania i możliwości przygotowania obrony”. Z kolei art. 7 ust. 3 wyjaśnia, że „dostęp do materiału dowodowego, o którym mowa w ust. 2, jest zapewniany w odpowiednim czasie pozwalającym na skuteczne wykonywanie prawa do obrony, a najpóźniej w chwili przekazania podstawy oskarżenia do oceny sądu. W przypadku gdy właściwe organy wejdą w posiadanie dalszego materiału dowodowego, zapewnia się dostęp do niego w odpowiednim czasie, aby umożliwić jego uwzględnienie”. Dlatego co do zasady podejrzany lub oskarżony oraz jego obrońca mają prawo do dostępu do materiału dowodowego w toku całego postępowania, aby móc przygotować obronę, w tym przygotować się do [przesłuchania/konfrontacji/przesłuchania świadków] na etapie postępowania przygotowawczego.

Ponadto art. 7 ust. 3 Dyrektywy 2012/13 stanowi, że dostęp do materiału dowodowego, o którym mowa w ust. 2, jest zapewniany w odpowiednim czasie pozwalającym na skuteczne wykonywanie prawa do obrony, a najpóźniej w chwili przekazania podstawy oskarżenia do oceny sądu. Jednakże ustęp ten odnosi się jedynie do najpóźniejszego możliwego momentu ujawnienia dowodu i wobec braku indywidualnej decyzji określającej specyficzne dla danego przypadku powody odmowy takiego dostępu na wcześniejszym etapie postępowania, nie udziela zgody na domyślną odmowę dostępu do dowodów na etapie postępowania przygotowawczego. Taką wykładnię potwierdza orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Dyrektywa 2012/13 odnosi się do Karty praw podstawowych UE („Karta”) Europejskiej Konwencji Praw Człowieka („EKPC”) stwierdzając, że „przepisy niniejszej dyrektywy, które odpowiadają prawom gwarantowanym przez EKPC, powinny być interpretowane i wdrażane w sposób spójny z tymi prawami, zgodnie z wykładnią zawartą w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka”.⁵⁷ Motyw 5 odnosi się w szczególności do art. 47 i 48 ust. 2 Karty oraz art. 6 EKPC, które gwarantują prawo do rzetelnego procesu i prawo do obrony.

Europejski Trybunał Praw Człowieka wielokrotnie potwierdzał, że prawo do obrony ma zastosowanie w całym postępowaniu karnym, w tym na etapie postępowania przygotowawczego. Obejmuje to również możliwość przygotowania się obrony do czynności procesowych na etapie postępowania przygotowawczego, w tym przesłuchań świadków, dla których niezbędny jest dostęp do akt sprawy. W *sprawie Sapan przeciwko Turcji* Europejski Trybunał Praw Człowieka stwierdził naruszenie prawa dostępu do

⁵⁷*Ibidem*, punkt 42.

adwokata na etapie postępowania przygotowawczego stwierdzając, że „adwokatowi skarżącego nie pozwolono na zapoznanie się z aktami śledztwa na tym etapie (...), co poważnie utrudniłoby jej zdolność do udzielenia skarżącemu jakiegokolwiek znaczącej porady prawnej”.⁵⁸ Podobnie w sprawie *Beuze przeciwko Belgii* Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał, że brak dostępu do akt może wpłynąć na ogólną rzetelność postępowania: „w zależności od konkretnych okoliczności każdej sprawy i danego systemu prawnego, następujące ograniczenia mogą również podważyć rzetelność postępowania: (1) odmowa lub trudności napotymane przez adwokata w staraniach o dostęp do akt sprawy na najwcześniejszych etapach postępowania karnego lub w trakcie postępowania przygotowawczego (...)”.⁵⁹ W związku z tym art. 7 ust. 2 Dyrektywy 2012/13 zapewnia podejrzanemu lub oskarżonemu i jego adwokatowi prawo dostępu do materiału dowodowego zgromadzonego przez właściwe organy na etapie postępowania przygotowawczego.

Artykuł 7 ust. 4 Dyrektywy 2012/13 przewiduje możliwość odmowy udostępnienia „niektórych materiałów”, jeżeli mogłoby to prowadzić do poważnego zagrożenia życia lub praw podstawowych innej osoby lub jeżeli jest to bezwzględnie konieczne dla ochrony ważnego interesu publicznego, np. w przypadkach, gdy dostęp mógłby zaszkodzić trwającemu dochodzeniu lub poważnie zaszkodzić bezpieczeństwu narodowemu państwa członkowskiego, w którym wszczęto postępowanie karne. Oznacza to, że właściwe organy mogą odmówić dostępu do określonych materiałów tylko wtedy, gdy takie udostępnienie tych materiałów konkretnemu podejrzanemu lub oskarżonemu mogłoby zagrozić ważnemu interesowi publicznemu, a ochrona tego interesu jest bezwzględnie konieczna. Przyczyny odmowy dostępu do „niektórych materiałów”, a nie do całości akt sprawy, zostały wymienione w art. 7 ust. 4 w sposób wyczerpujący. Wykładnia dokonana przez TSUE w zakresie ograniczeń wymienionych w art. 3 Dyrektywy 2013/48 w sprawie dostępu do adwokata przemawia za wyczerpującą i ścisłą interpretacją wszelkich ograniczeń i odstępstw określonych w dyrektywach UE dotyczących praw proceduralnych. W sprawie *VW* dotyczącej odstępstw od prawa dostępu do adwokata TSUE stwierdził:

„Dyrektywa ma na celu między innymi wdrożenie zasady wzajemnego uznawania orzeczeń w sprawach karnych, która zakłada zaufanie państw członkowskich do systemów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Cele tej dyrektywy obejmują wspieranie prawa do doradztwa, obrony i reprezentacji ustanowionego w artykule 47 akapit drugi Karty oraz prawa do obrony zagwarantowanego w artykule 48 ustęp 2 Karty (...). Interpretacja art. 3 dyrektywy 2013/48 jako pozwalającego państwom członkowskim na ustanowienie odstępstw od prawa dostępu do adwokata innych niż te, które zostały wyczerpująco określone w tym artykule, byłaby sprzeczna z tymi celami i systematyką tej dyrektywy oraz z samym brzmieniem tego przepisu, a także, jak zauważył rzecznik generalny w punkcie 51 swojej opinii, czyniłaby to prawo zbędnym.”⁶⁰

⁵⁸Wyrok ETPC z , skarga nr 17252/09, pkt 21.

⁵⁹ETPC, *Beuze przeciwko Belgii* [GC], zał. Nr 71409/10 (wyrok z dnia 9 listopada 2018 r.), pkt 135.

⁶⁰Wyrok TSUE z dnia 12 marca 2020 r. w sprawie 659/18 *VW*, pkt 44-45.

To samo rozumowanie ma zastosowanie do praw chronionych na mocy Dyrektywy 2012/13 i ustanowionych w niej ograniczeń. Dlatego też dostępu do niektórych materiałów sprawy można odmówić jedynie wtedy, gdy właściwe organy potrafią przekonująco wykazać, że dostęp do pewnych konkretnych materiałów z akt sprawy może „prowadzić do zagrożenia życia i praw podstawowych innej osoby” lub jest bezwzględnie konieczny do zabezpieczenia ściśle i wąsko rozumianego interesu⁶¹ publicznego. Wymagałoby to uzasadnienia w odniesieniu do konkretnej sprawy, dlaczego i w jaki sposób dostęp do [wymienić konkretne materiały lub całość akt sprawy] zagrozi [interesom dochodzenia/bezpieczeństwu narodowemu]. W niniejszej sprawie brak jest takiego uzasadnienia.

Artykuł 7 ust. 4 dyrektywy 2013/12 nakłada na państwa członkowskie, aby zgodnie z procedurami określonymi w prawie krajowym decyzja o odmowie dostępu do niektórych materiałów zgodnie z niniejszym ustępem była podejmowana przez organ sądowy lub podlegała przynajmniej kontroli sądowej. Obowiązek zapewnienia dostępu do akt sprawy spoczywa zatem na [tym sądzie]. Artykuł 47 Karty praw podstawowych UE (zwanej dalej „Kartą”) stanowi, że każdy, kogo prawa i wolności zagwarantowane przez prawo Unii zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka prawnego przed sądem, zgodnie z warunkami przewidzianymi w niniejszym artykule”. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej również uznał znaczenie skutecznej ochrony sądowej praw ustanowionych przez prawo UE stwierdzając, że „zasada skutecznej ochrony sądowej praw jednostek na mocy prawa UE [...] jest ogólną zasadą prawa UE wywodzącą się z tradycji konstytucyjnych wspólnych dla państw członkowskich, która została zapisana w art. 6 i 13 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, podpisanej w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 r. i która jest obecnie potwierdzona w art. 47 Karty”.⁶² Nie ulega zatem wątpliwości, że sąd krajowy jest zobowiązany do zapewnienia skutecznego środka odwoławczego w przypadku braku dostępu do akt sprawy z naruszeniem art. 7 ust. 1 Dyrektywy 2012/13.

Podsumowując, wnioskodawca zwraca się do sądu o niezwłoczny dostęp do następujących dokumentów/materiałów: [zidentyfikować i wyliczyć].

⁶¹Zob. przez porównanie wyrok TSUE w sprawie 659/18 VW (wyrok z dnia 12 marca 2020 r.), pkt 43 w sprawie ściślejszej wykładni odstępstw od prawa dostępu do adwokata.

⁶²TSUE, C-64/16, *Associação Sindical dos Juizes Portugueses*, 28 lutego 2018 r., [ECLI:EU:C:2018:117](#), § 35.

3. Postępowanie w sprawie prawa UE na drodze wniosków o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym przed TSUE

3.1 Wstęp

Procedura odesłania prejudycjalnego jest określona w art. 267 [Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej](#) („TFUE”). Pozwala (a niekiedy zobowiązuje) sądy i trybunały państw członkowskich do wnoszenia do TSUE pytań dotyczących interpretacji prawa UE, gdy taka interpretacja jest niezbędna do wydania przez nie wyroków.

Gdy w postępowaniu krajowym pojawiają się pytania dotyczące wykładni prawa Unii, rozstrzygnięcie ich nie leży wyłącznie w gestii sądów krajowych. Do TSUE należy decyzja o wykładni dyrektyw, Karty i innych istotnych zasad w drodze procedury odesłania prejudycjalnego. Po wydaniu przez TSUE orzeczenia wstępnego, nie tylko sąd odsyłający będzie musiał zastosować daną wykładnię do stanu faktycznego sprawy, ale również wszystkie państwa członkowskie będą związane wykładnią TSUE w tym konkretnym pytaniu. Procedura odesłania prejudycjalnego umożliwia zatem jednolitą wykładnię i stosowanie prawa Unii we wszystkich państwach członkowskich.

Niniejszy dział ma na celu pomóc praktykom prawa karnego posuwającym się do przodu w zakresie prawa unijnego poprzez wstępne odesłania do TSUE. Po wyjaśnieniu, dlaczego warto przekonać sędziów do kierowania pytań interpretacyjnych do TSUE (sekcja 3.2), przedstawia ogólny zarys procedury (sekcja 3.3) i wyjaśnia rolę, jaką mogą w niej odegrać prawnicy (sekcja 3.4).

Więcej informacji na temat pytań prejudycjalnych można znaleźć w następujących materiałach:

- [Poradnik do odsyłania prejudycjalnego do TSUE dla uczciwych procesów.](#)
- Oficjalna [strona badania orzecznictwa TSUE](#);
- [Statut TSUE](#);
- [Regulamin wewnętrzny TSUE](#);
- [Zalecenia dla sądów krajowych](#) dotyczące wszczęcia postępowania prejudycjalnego.

3.2 Dlaczego prawnicy powinni wszczynać postępowanie prejudycjalne?

Sądy krajowe mają obowiązek stosowania przepisów prawa UE, które mają bezpośredni skutek, oraz uchylania przepisów i praktyk krajowych, które nie są z nim zgodne. Na przykład postanowienia dyrektyw dotyczących praw proceduralnych są w większości przypadków wystarczająco jasne i precyzyjne, aby wywołać skutek bezpośredni i można się na nie powołać przeciwko państwu w przypadku niewdrożenia ich do prawa krajowego i praktyki (zob. rozdział 2.2.2).

Gdy prawo krajowe i/lub praktyka wydają się być niezgodne z prawem UE z punktu widzenia prawa do obrony i są szkodliwe dla sprawy Twojego klienta, można powołać się na odpowiednie przepisy bezpośrednio przed sądami krajowymi (w razie potrzeby w połączeniu z Kartą). Twoim pierwszym celem jako prawnika będzie więc argumentowanie przed sądem krajowym, że instrumenty prawa UE są bezpośrednio stosowane, tak aby pominął on przepisy krajowe i zastosował zamiast nich prawo UE. W tym zakresie trzeba będzie wykazać, że prawo UE jest jasne i że ma zastosowanie do danej sprawy.

Jednak w sytuacji, gdy sąd krajowy nie jest gotowy do dokonania interpretacji prawa UE w sposób, który wzmocni prawo do obrony Twojego klienta, Twoją rolą będzie argumentowanie, że prawo UE nie jest jeszcze jasne i sugerowanie skierowania pytania interpretacyjnego do TSUE. Bez względu na to, czy dany przepis ma skutek bezpośredni, sądy krajowe muszą interpretować prawo krajowe w jak

najszerzym zakresie w świetle brzmienia i celu instrumentów prawa UE, aby zapewnić ich pełną skuteczność (zob. część 1, pkt 2.1.4).⁶³ Ponieważ interpretacja TSUE będzie wiążąca dla wszystkich sądów i trybunałów w UE, ma ona potencjał nie tylko do zainicjowania zmian w prawie karnym i praktyce Twojej jurysdykcji, ale także do wzmocnienia praw podstawowych we wszystkich państwach członkowskich. Oznacza to również, że należy starannie wybrać sprawę, w której zostanie wszczęte postępowanie prejudycjalne, aby uniknąć szkodliwych decyzji TSUE. Ponadto, ponieważ TSUE nie jest sam w sobie sądem karnym, Twoja rola jako obrońcy w sprawach karnych będzie polegać na zapewnieniu jak najbardziej odpowiedniego i precyzyjnego sporządzenia wniosku oraz na zaangażowaniu się w każdy etap postępowania.

W sytuacji, gdy dochodzi do naruszenia prawa do rzetelnego procesu, częściej praktycy obrony karnej kierują sprawę do ETPC w oparciu o art. 6 EKPC, niż inicjują postępowanie prejudycjalne przed TSUE. Jednakże taka procedura ma przewagę komparatywną:

- W przeciwieństwie do indywidualnych skarg do ETPC, nie jest wymagane, aby krajowe środki odwoławcze zostały wyczerpane, zanim sądy krajowe będą mogły złożyć wniosek o odesłanie prejudycjalne do TSUE. Wnioski mogą być składane na każdym etapie postępowania krajowego i dlatego oferują raczej szybkie rozwiązanie w celu zapewnienia lepszej ochrony praw podstawowych klienta. W 2021 r. postępowanie prejudycjalne trwało średnio 16,6 miesiąca.⁶⁴ W pilnych przypadkach, które wymagają szybszego rozstrzygnięcia (na przykład w przypadku zatrzymania klienta), można argumentować, że należy zastosować pilną procedurę prejudycjalną (PPU) (patrz punkt 3.3.4). W 2021 r. taka procedura trwała średnio 3,7 miesiąca.⁶⁵
- Ponadto, chociaż Karta zawiera prawa, które są podobne do praw chronionych przez EKPC, art. 52 ust. 3 Karty stanowi, że nie uniemożliwia on prawu UE zapewnienia szerszej ochrony niż EKPC, która jedynie ustanawia minimalną podstawę interpretacji praw zawartych w Karcie. Istnieją rzeczywiście przypadki, w których Karta zapewnia szerszą ochronę. Na przykład art. 48 Karty podnosi prawo do obrony do rangi odrębnego prawa podstawowego, podczas gdy niektóre prawa są traktowane jako „aspekty” lub „cechy podstawowe” prawa do rzetelnego procesu sądowego na mocy EKPC.

3.3 Przegląd procedury

3.3.1 Kto może wszcząć postępowanie prejudycjalne?⁶⁶

Strony w postępowaniu krajowym nie mogą samodzielnie złożyć wniosku o odesłanie prejudycjalne do TSUE. Tylko sądy i trybunały krajowe mogą to zrobić według własnego uznania. Jedynie do sędziego, do którego wniesiono spór i który przejmie odpowiedzialność za późniejsze orzeczenie sądowe, należy ustalenie potrzeby złożenia wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym oraz zasadności zadanych pytań. Nie ma wymogu, aby strony przyjęły wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym przed jego złożeniem. Jako prawnik masz jednak do odegrania rolę w przekonywaniu sądów krajowych do kierowania pytań do TSUE oraz w pomaganiu im

⁶³TSUE, [sprawa C-69/10, Samba Diouf](#), 28.07.2011, par. 60.

⁶⁴TSUE „[The year in review, annual report 2021](#)”, s.73.

⁶⁵*Ibidem*.

⁶⁶Więcej szczegółowych informacji można znaleźć w [Poradniku o odsyłaniu prejudycjalnego do TSUE Fair Trial](#), s. 9-11.

w sporządzaniu wniosku i pytań (zob. sekcja 3.4). W praktyce sądy bardzo często powołują się w tym zakresie na adwokatów stron.

Wszystkie sądy i trybunały krajowe mają dyskrecyjną możliwość zwrócenia się do TSUE z pytaniami interpretacyjnymi. Nie mają takiego obowiązku, z jednym wyjątkiem: sądy ostatniej instancji muszą zwrócić się do TSUE z pytaniem prejudycjalnym, gdy istnieje rzeczywista wątpliwość interpretacyjna. Mogą one odmówić jedynie wtedy, gdy: (i) wykładnia prawa UE jest oczywista, tak że nie ma rozsądnych wątpliwości co do sposobu, w jaki należy interpretować dany przepis (doktryna „*acte clair*”), lub; (ii) na to samo pytanie odpowiedział już TSUE w innej sprawie (doktryna „*acte éclairé*”).⁶⁷

3.3.2 Jakie są etapy procedury?⁶⁸

Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym

Gdy sąd krajowy zgadza się na złożenie wniosku prejudycjalnego do TSUE, wydaje postanowienie o zawieszeniu postępowania, sporządza wniosek (najczęściej z pomocą prawników stron) i przesyła go do sekretariatu TSUE. Krajowe postępowania zostaną wówczas zawieszane do czasu wydania wyroku przez TSUE.

Następnie sekretariat TSUE zawiadamia o odesłaniu wszystkie państwa członkowskie, Komisję Europejską oraz instytucję UE, która przyjęła akt, którego wykładnia jest kwestionowana. Wszystkie strony postępowania krajowego biorą udział w postępowaniu TSUE (w tym osoby trzecie).

Należy pamiętać, że postępowanie prejudycjalne przed TSUE jest bezpłatne,⁶⁹ a TSUE może sam przyznać pomoc prawną w zakresie opłat za zastępstwo prawne i innych kosztów związanych z postępowaniem.⁷⁰

Oświadczenia pisemne

Z chwilą zgłoszenia sprawy przez sekretariat rozpoczyna się procedura pisemna. Wszystkie strony będą miały dwa miesiące na złożenie swoich pisemnych uwag, na których TSUE bardzo się opiera, ponieważ można je przetłumaczyć i dokładniej przeanalizować.

Przesłuchania ustne

Po zamknięciu procedury pisemnej TSUE może zdecydować o przyznaniu rozprawy. Nie jest ona jednak automatyczna i Trybunał może zadecydować o jej odrzuceniu. W takim przypadku pisma procesowe mogą być Twoją jedyną możliwością wpływu na wynik sprawy.

Opinia rzecznika generalnego

W niektórych przypadkach (na ogół w sprawach dotyczących praw podstawowych) zasięga się opinii rzecznika generalnego. Jest to niewiążący dokument doradczy, zalecający Trybunałowi podjęcie decyzji w określony sposób. Rzecznik generalny pomaga sądowi w sposób bezstronny i niezależny i nie bierze udziału w obradach. Jego opinia stanowi okazję do wyrażenia sprzeciwu w systemie, który obecnie nie pozwala na wydawanie odmiennych wyroków.

Po przedstawieniu opinii przez rzecznika generalnego Trybunał rozpocznie obrady i wyda wyrok.

67TSUE, sprawa C-416/17, [Komisja Europejska przeciwko Republice Francuskiej](#), 4.10.2018, par. 110.

⁶⁸Więcej szczegółowych informacji można znaleźć w [Poradniku o odsyłaniu prejudycjalnego do TSUE Fair Trial](#), s. 12-16.

⁶⁹[Regulamin](#) Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, art. 102.

⁷⁰[Regulamin](#) Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, art. 115-118.

Orzeczenie TSUE i zwrot sprawy do sądu krajowego

Po wydaniu wyroku sąd odsyłający musi jeszcze zastosować wykładnię TSUE do stanu faktycznego rozpatrywanej sprawy i rozstrzygnąć ją co do istoty. Wykładnia TSUE w konkretnej kwestii wiąże sąd krajowy, który się do niej odwołuje, ale także wszystkie sądy krajowe, przed którymi ta sama kwestia została podniesiona.

3.3.4 Pilny tryb prejudycjalny (PPU)⁷¹

Pilny tryb prejudycjalny może być szczególnie istotny do wykorzystania, ponieważ TSUE zazwyczaj zamyka sprawę w ciągu kilku miesięcy od złożenia wniosku przez sąd krajowy. Opisana powyżej procedura zostanie przyspieszona: liczba stron uprawnionych do składania pisemnych uwag może zostać ograniczona, podobnie jak długość pisemnych oświadczeń i czas na ich złożenie.

Jest to bardzo przydatne w pilnych sprawach, zwłaszcza jeśli Twój klient jest zatrzymany. Ponieważ jednak procedura prejudycjalna może skutkować przedłużeniem zatrzymania Twojego klienta, wskazane jest dokładne ocenienie szans na uzyskanie korzyści z PPU przed podjęciem próby przekonania sędziego krajowego do złożenia wniosku prejudycjalnego do TSUE.

Aby można było zastosować tryb pilny, muszą być spełnione dwa kryteria:

- W przeciwieństwie do zwykłego postępowania prejudycjalnego, PPU ma zastosowanie wyłącznie w obszarze wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, co oznacza przepisy UE dotyczące azylu i imigracji oraz współpracy sądowej w sprawach cywilnych i karnych. Ma zatem zastosowanie do kwestii związanych z dyrektywami UE w sprawie praw proceduralnych lub z instrumentami transgranicznej współpracy sądowej.
- Należy ustalić, że sprawa jest sprawą pilną. Nie istnieje wyczerpujący zestaw kryteriów pozwalających stwierdzić, że sprawa jest pilna, ale generalnie będzie uznawana za pilną (i) gdy Twój klient przebywa w areszcie lub jest w inny sposób pozbawiony wolności oraz (ii) gdy wynik orzeczenia wstępnego ma wpływ na dalsze pozbawienie wolności.⁷²

O skorzystanie z PPU sąd odsyłający musi wystąpić wraz ze swoim wstępnym wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym. Twoją rolą jako prawnika będzie wówczas przekonanie sędziego krajowego do złożenia wniosku o zastosowanie procedury PPU i pomoc w przedstawieniu kwestii faktycznych i prawnych, które decydują o pilności sytuacji.

3.4 Twoja rola jako prawnika

Chociaż składanie wniosków o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym do TSUE należy do sądów i trybunałów krajowych, jako prawnik masz do odegrania ważną rolę w przekonaniu sędziego krajowego, że:

- prawo UE nie jest jasne co do konkretnej kwestii;
- istnieje potrzeba skierowania pytania interpretacyjnego do TSUE;
- kwestia ta nie została jeszcze rozwiązana przez TSUE;
- w razie potrzeby istnieje potrzeba zwrócenia się o PPU.

Aby przekonać TSUE do przyjęcia wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, należy również pomóc sędziemu w sporządzeniu pytań i wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym (zob. pkt 3.4.1 i 3.4.2, 3.4.3).

⁷¹Więcej szczegółowych informacji można znaleźć w [Poradniku o odsyłaniu prejudycjalnego do TSUE Fair Trial](#), s. 20-25.

⁷²Zob. sprawa C-477/16 PPU, [Kovalkovas](#), 10.11.2016, par. 21 i [C-237/15 PPU, Lanigan](#), 16.07.2015, par. 24.

Jeśli sędziowie krajowi niechętnie korzystają z procedury odesłania prejudycjalnego, można zaangażować się w skoordynowane wysiłki z innymi praktykami na poziomie krajowym (zob. sekcja 3.4.4) lub złożyć skargę na poziomie ETPC lub Komisji Europejskiej (zob. sekcja 3.4.5).

3.4.1 Pomoc sądowi krajowemu w sporządzeniu wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym

Prawnicy powinni pamiętać, że orzeczenia prejudycjalne TSUE są wiążące nie tylko dla krajowego sądu odsyłającego, ale także dla wszystkich innych sądów krajowych, przed którymi pojawi się ta sama kwestia. Ponieważ źle sformułowane pytanie lub zestaw faktów przez sąd krajowy może prowadzić do niepomysłnych, a czasem szkodliwych decyzji TSUE, należy zadbać o to, by sądy krajowe odpowiednio i precyzyjnie przygotowały pytanie oraz by były zaangażowane na każdym etapie procesu.

3.4.2 Jaki rodzaj pytań należy zaproponować sądom krajowym, aby zwróciły się do TSUE?⁷³

TSUE jest właściwy do udzielania odpowiedzi na pytania dotyczące wykładni prawa Unii, w tym dyrektyw UE w sprawie praw proceduralnych oraz instrumentów współpracy transgranicznej sądowej, takich jak decyzja ramowa w sprawie ENA. TSUE ma również jurysdykcję w zakresie praw człowieka i dokonuje wykładni całego prawa UE w świetle Karty. Należy jednak zauważyć, że sądy krajowe nie mogą formułować pytań opartych wyłącznie na Karcie. Artykuł 51 ust. 1 Karty stanowi bowiem, że ma ona zastosowanie do państw członkowskich tylko wtedy, gdy wdrażają one prawo UE (zob. część 1, pkt 2.2.7), w związku z czym TSUE nie może interpretować samej Karty: interpretuje prawo UE (na przykład dyrektywy UE o prawach proceduralnych) w świetle Karty w sposób łączny.

Trybunał nie udzieli jednak odpowiedzi na:

- pytania hipotetyczne (co oznacza, że dość oczywiste jest, że wykładnia prawa Unii, o którą się wnioskuje, nie ma związku ze stanem faktycznym sprawy);
- pytania, które nie ujawniają kwestii prawa Unii;
- pytania dotyczące samej wykładni Karty;
- bezpośrednie pytania dotyczące zgodności prawa krajowego z prawem Unii, co należy wyłącznie do sądów krajowych;
- pytania, na które już udzielono odpowiedzi w poprzednim orzecznictwie.

Jako prawnik w postępowaniu głównym możesz przyczynić się do tego, by TSUE uwzględnił wniosek, wskazując sędziemu krajowemu, jak należy sformułować pytania. Standardowym sposobem sformułowania pytania prejudycjalnego jest pytanie do TSUE, czy określony przepis prawa unijnego należy interpretować jako stojący na przeszkodzie przepisowi prawa krajowego, takiemu jak ten będący przedmiotem postępowania głównego, który... W sekcji 3.5 zamieściliśmy wniosek o odniesienie do szablonu jako ilustrację.

Ponadto wskazane jest sprawdzenie, czy Trybunał nie udzielił już odpowiedzi na te pytania, poprzez dogłębne zbadanie istniejącego orzecznictwa. Możesz również wykorzystać wcześniejsze wyroki TSUE, aby pokazać, w jaki sposób pytania, które chcesz teraz zadać, są w rzeczywistości różne. Za pomocą [strony badawczej portalu Curia](#) można wyszukiwać sprawy według numeru sprawy, daty, nazwy stron, przedmiotu sprawy. Kluczowe sprawy dotyczące dyrektyw UE o prawach proceduralnych oraz decyzji ramowej o ENA znajdziesz również w dokumencie Fair Trials pt. „[Mapping CJEU Case Law on EU](#)

⁷³Więcej szczegółowych informacji można znaleźć w [Poradniku o odsyłaniu prejudycjalnego do TSUE Fair Trial](#), s. 26-31.

[Criminal Justice Measures](#)” stworzonym z myślą o pomocy praktykom prawa karnego w znalezieniu orzecznictwa dotyczącego interpretacji określonego prawa, przepisu lub terminu.

3.4.3 Co powinien zawierać wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym?⁷⁴

Pod groźbą uznania za niedopuszczalny, wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym musi zawierać:

- streszczenie przedmiotu postępowania głównego i istotnych okoliczności faktycznych;
- przepisy krajowe mające zastosowanie w postępowaniu głównym oraz, w razie potrzeby, odpowiednie orzecznictwo krajowe;

wskazanie powodów, dla których sąd odsyłający zwraca się do TSUE o dokonanie wykładni odpowiednich przepisów prawa UE, a także relacji między tymi przepisami a przepisami krajowymi mającymi zastosowanie w postępowaniu głównym;⁷⁵ pytania skierowane do TSUE.

Dla ilustracji w części 3.5 zamieściliśmy odniesienie do szablonu.

3.4.4 Udział w skoordynowanych sporach sądowych na szczeblu krajowym

Jako prawnik możesz spotkać się z niechęcią sądów krajowych do stosowania przepisów prawa UE i zamiast tego kontynuować niezadowolające praktyki w danej kwestii. Potrzeba wydania orzeczenia wstępnego w określonej kwestii mogłaby zostać uświadomiona poprzez wielokrotne powoływanie się na podobne argumenty przed sądami krajowymi. Ostatecznie sędzia może być skłonny do skorzystania z szablonu w celu sformułowania wstępnego wniosku do TSUE. W związku z tym szablonowe pisma procesowe, takie jak te opracowane w niniejszym strategicznym pakiecie procesowym, są bardzo przydatne dla prawników, którzy mogą je wykorzystywać przed lokalnymi sądami za każdym razem, gdy pojawia się konkretna kwestia.⁷⁶

3.4.5 Pełnienie funkcji rzecznika na poziomie regionalnym

Gdy sąd krajowy odmówi skierowania sprawy do TSUE, prawnicy mogą:

- Wnieść sprawę do ETPC:

ETPC kilkakrotnie orzekał, że gdy sąd krajowy ostatniej instancji odmawia skierowania pytania do TSUE i nie podaje uzasadnienia swojej odmowy, narusza art. 6 EKPC.⁷⁷

- Złożyć skargę bezpośrednio do Komisji Europejskiej:

Jako „strażnik traktatów” Komisja odpowiada za zapewnienie dokładnego i skutecznego wdrożenia dyrektywy UE przez państwa członkowskie. W tym zakresie państwa członkowskie są zobowiązane do notyfikowania Komisji środków wykonawczych, a jeśli ta uzna, że prawo krajowe lub praktyka nie są zgodne z prawem UE, może wszcząć postępowanie w sprawie uchybienia zobowiązaniom państwa

⁷⁴W celu uzyskania bardziej szczegółowych informacji zob. [Zalecenia dla sądów krajowych](#) dotyczące wszczęcia postępowania prejudycjalnego, s. 4-5.

⁷⁵[Regulamin](#) Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, art. 94.

⁷⁶Na przykład w kwietniu 2018 r. Syndykat Prawników Francuskich (Syndicats des Avocats de France) opublikował [szablonowy argument dotyczący](#) niezgodności stosowania klatek szklanych w sądach z dyrektywą 2016/343 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie domniemania niewinności.

⁷⁷ETPC, [Dhahbi przeciwko Włochom](#), nr 17120/09 z 8.04.2014; ETPC, [Schipani i in. przeciwko Włochom](#), nr 38369/09 z 21.07.2015. Zob. ostatnio ETPC, Repcevirag [Szövetkezeti przeciwko Węgrom](#), nr 70750/14, 30.04.2019 r., w którym ETPC uznał, że nie jest właściwy do oceny merytorycznej rozumowania sądu węgierskiego, zgodnie z którym kwestia ta nie rodzi żadnych wątpliwości interpretacyjnych, które podlegałyby jurysdykcji TSUE.

członkowskiego, które może zakończyć się skargą na uchybienie zobowiązaniom wynikającym z prawa UE do TSUE.

Gdy Trybunał odmawia przekazania pytań do TSUE, interesujące dla prawników jest zatem składanie skarg bezpośrednio do Komisji. Przykładowo, skargi poszkodowanych w sprawie toczącej się przed francuską Conseil d'État doprowadziły do wszczęcia przez Komisję Europejską postępowania w sprawie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego przeciwko Francji, *m.in.* z powodu niezłożenia przez jej sąd ostatniej instancji wniosku o wydanie orzeczenia do TSUE. Doprowadziło to do wydania wyroku, w którym stwierdzono, że francuska Conseil d'État, czyli sąd, od którego orzeczeń nie przysługuje środek odwoławczy w prawie krajowym, naruszyła prawo UE (art. 267 ust. 3 TFUE), nie zwracając się do TSUE, gdyż istniejące orzecznictwo nie było na tyle oczywiste, by nie pozostawiało uzasadnionych wątpliwości co do prawidłowej interpretacji.⁷⁸

3.5 Szablon dotyczący wstępnej procedury odwoławczej w zakresie dostępu do tłumaczenia ustnego i pisemnego

3.5.1 Hipotetyczny scenariusz faktyczny

Poniższe kwestie prawa UE mogą być istotne w kontekście następującego zestawu faktów:⁷⁹

- Twój klient, który nie zna języka postępowania, zostaje skazany na karę pozbawienia wolności w zawieszeniu. Gdy postawiono mu zarzuty, wobec klienta zastosowano środek przymusu przewidziany w Kodeksie postępowania karnego (KPK), który polega na złożeniu oświadczenia o tożsamości i miejscu zamieszkania (DIR) i któremu towarzyszy szereg obowiązków, w tym obowiązek informowania władz o każdej zmianie miejsca zamieszkania. Zobowiązania te pozostają w mocy przez cały okres zawieszenia.
- Twój klient nie korzystał z pomocy tłumacza podczas sporządzania DIR, nie został również poinformowany o przysługującym mu wówczas prawie do tłumaczenia ustnego i pisemnego. Następnie nie otrzymał również tłumaczenia DIR na język, którym się porozumiewa. Nieświadomy obowiązku informowania władz o zmianie miejsca zamieszkania przeniósł się pod inny adres.

⁷⁸TSUE, sprawa C-416/17, [Komisja Europejska przeciwko Republice Francuskiej](#), 4.10.2018, par. 105-114. W tym samym duchu Syndykat prawników francuskich (*Syndicats des Avocats de France*) napisał [list do Komisji Europejskiej](#) z maja 2018 r., aby zaalarmować ją o uporczywym stosowaniu szklanych klatek we francuskich sądach. W odpowiedzi Komisja potwierdziła, że sprawdza zgodność przepisów przyjętych przez państwa członkowskie, w tym Francję, w celu zapewnienia transpozycji dyrektywy w sprawie domniemania niewinności i podejmie wszelkie odpowiednie środki w celu zapewnienia skutecznego stosowania dyrektywy oraz podejmie wszelkie odpowiednie środki w celu zapewnienia skutecznego stosowania dyrektywy, w razie potrzeby wszczynając postępowanie w sprawie naruszenia przepisów.

⁷⁹Stan faktyczny wykorzystany w tym szablonie opiera się na sprawie przed Trybunałem Sprawiedliwości Unii Europejskiej C-242/22 PPU TL (01.08.2022), ale może być zastosowany w każdej podobnej sprawie, w której podejrzany lub oskarżony nie miał dostępu do tłumaczenia ustnego lub pisemnego dokumentów (informacji), które bezpośrednio dotyczą jego praw i obowiązków w całym postępowaniu karnym, w tym przypadku obejmujących również obowiązki wynikające z zawieszenia wykonania kary.

- W celu wyegzekwowania warunków zawieszenia właściwe organy bezskutecznie próbowały skontaktować się z klientem pod adresem wskazanym w DIR. Zwróciły się do sądu, który skazał klienta i wydał postanowienie (w języku narodowym) wzywające go do stawienia się na przesłuchanie w sprawie nieprzestrzegania obowiązków wynikających z warunków zawieszenia. Nakaz został wysłany na ten sam adres, który został wskazany w DIR, dlatego Twój klient nie otrzymał go i nie stawił się. W związku z tym uchylono zawieszenie wykonania kary.
- Klient został następnie aresztowany w obecnej rezydencji i uwięziony w celu odbycia kary. Złożył skargę i wniósł apelację o stwierdzenie nieważności DIR, ponieważ w przypadku nieobecności tłumacza nie wiedział o obowiązku poinformowania władz o zmianie miejsca zamieszkania. DIR również nie został dla niego przetłumaczony. W konsekwencji nieważne było również uchylenie wyroku.
- Sąd pierwszej instancji oddalił apelację na następującej podstawie: chociaż uchybienia proceduralne dotyczące tłumaczenia pisemnego i ustnego zostały stwierdzone, to zostały one usunięte, ponieważ klient nie powołał się na nie w przewidzianym terminie, który zgodnie z prawem krajowym wynosił do czasu uprawomocnienia się uchylenia zawieszenia wykonania kary. Odwołujesz się od tego orzeczenia i zwracasz się do sądu apelacyjnego o złożenie wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym do TSUE z prośbą o wyjaśnienie treści mających zastosowanie artykułów dyrektyw 2010/64 w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i pisemnego⁸⁰ oraz 2012/13 w sprawie prawa do informacji.⁸¹

Na rozprawie przed sądem apelacyjnym Twoja **strategia obrony** ma następującą strukturę:

- Prawo do informacji, któremu towarzyszy prawo do tłumaczenia ustnego i pisemnego (gdy osoba nie zna języka narodowego), zapewnia dyrektywa 2010/64 i 2012/13/UE. Prawo do skutecznego środka ochrony prawnej i prawo do obrony są chronione na mocy art. 47 i 48 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (Karta).
- Obowiązek informowania o zmianie adresu był ważnym wymogiem, który dotyczył nie tylko postępowania przygotowawczego, ale pozostawał w mocy także po wydaniu wyroku i przez cały okres zawieszenia kary pozbawienia wolności. W związku z tym dokument ten był „dokumentem zasadniczym” i musiał zostać przetłumaczony zgodnie z art. 3 ust. 3 dyrektywy 2012/13/UE.
- Twój klient nie miał dostępu do interpretacji, nie został też poinformowany o takim prawie przy sporządzaniu DIR. Tłumaczenie DIR również nie zostało później dostarczone klientowi.
- Brak tłumaczenia ustnego, a następnie pisemnego DIR spowodował, że Twój klient nie dopełnił obowiązku poinformowania organów o zmianie adresu. Skutkowało to złożeniem wniosku o uchylenie zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności i rozprawą, na którą

⁸⁰Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/UE z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i tłumaczenia pisemnego w postępowaniu karnym, Dz.U. L 280 z 26.10.2010, s. 1-7.

⁸¹Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym, Dz.U. L 142 z 1.6.2012, s. 1-10.

został wezwany poprzez wysłanie wezwania w języku, którym nie włada i na adres, pod którym nie mieszka. W rezultacie cofnięto zawieszenie kary pozbawienia wolności.

- Kiedy Twój klient został ostatecznie poinformowany o uchyleniu zawieszenia kary pozbawienia wolności, skutecznie uniemożliwiono mu podniesienie zarzutu naruszenia prawa do tłumaczenia ustnego i pisemnego, które doprowadziło do wydania decyzji o uchyleniu zawieszenia. Przepis KPK w interpretacji sądu pierwszej instancji zastosował przedawnienie dla podniesienia zarzutu naruszenia prawa do tłumaczenia ustnego i pisemnego na gruncie prawa UE, pozbawiając go tym samym skutecznego środka prawnego i prawa do obrony na podstawie art. 47 i 48 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (Karta). Jest to niezgodne z Dyrektywą 2010/64 w sprawie wykładni i tłumaczenia oraz Dyrektywą 2012/13/UE w sprawie prawa do informacji.

Poniższy szablon został sporządzony z uwzględnieniem powyższych faktów dotyczących sprawy i strategii obrony. Chociaż obrona nie może zadawać pytań bezpośrednio do TSUE, przygotowanie szablonu wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym może być bardzo pomocne w przekonaniu sądów krajowych do złożenia takiego wniosku. Niniejszy szablon jest przykładem wniosku o wydanie orzeczenia wstępnego, który mógłbyś przedstawić sądowi rozpatrującemu sprawę Twojego klienta.

3.5.2 Szablon wniosku o wydanie orzeczenia

Sekcja 1 - Sąd odsyłający lub trybunał

1. Poniżej przedstawiono treść wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym na podstawie art. 267 TFUE, złożonego przez [NAZWA SĄDU ODWOŁAWCZEGO] w dniu [INSERT DATE].

Sekcja 2 – Strony postępowania przed sądem krajowym i ich przedstawiciele

2. [PODAĆ NAZWY STRON POSTĘPOWANIA PRZED SĄDEM KRAJOWYM I KAŻDEGO, KTO ICH REPREZENTUJE PRZED TYM SĄDEM LUB TRYBUNAŁEM. PODAĆ DOKŁADNY ADRES KORESPONDENCYJNY ZAINTERESOWANYCH OSÓB, ICH NUMER TELEFONU LUB FAKSU ORAZ ADRES E-MAIL.]

Sekcja 3 – Przedmiot sporu w postępowaniu głównym i istotne okoliczności faktyczne

3. [OPISAĆ PRZEDMIOT I OKOLICZNOŚCI FAKTYCZNE SPRAWY PRZED SĄDEM KRAJOWYM ORAZ ISTOTNE USTALENIA FAKTYCZNE DOKONANE PRZEZ WŁAŚCIWY SĄD KRAJOWY LUB TRYBUNAŁ.]

Sekcja 4 – Przedmiot pytań prejudycjalnych

4. Czy wykładni art. 2 ust. 1 i art. 3 ust. 1 Dyrektywy 2010/64 oraz art. 3 ust. 1 lit. d) Dyrektywy 2012/13 w świetle art. 47 i art. 48 ust. 2 Karty należy dokonywać w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie uregulowaniu krajowemu, zgodnie z którym na naruszenie praw ustanowionych w tych przepisach dyrektyw może skutecznie powołać się jedynie beneficjent tych praw, a zarzut tego naruszenia musi zostać podniesiony w przewidzianym terminie, pod rygorem przedawnienia?

Sekcja 5 – Przywołane przepisy prawne

5. [PODAĆ DOKŁADNE ODESŁANIA DO WŁAŚCIWYCH PRZEPISÓW PRAWA KRAJOWEGO MAJĄCYCH ZASTOSOWANIE DO OKOLICZNOŚCI FAKTYCZNYCH SPORU PRZED SĄDEM KRAJOWYM, W TYM WSZELKIE ODPOWIEDNIE ORZECZNICTWO. ODNIESIENIA MUSZĄ BYĆ WYCZERPUJĄCE I ZAWIERAĆ DOKŁADNY TYTUŁ I CYTATY Z ODNOŚNYCH PRZEPISÓW, JAK RÓWNIEŻ ODNIESIENIA DO ICH PUBLIKACJI.]

Karta praw podstawowych Unii Europejskiej,

6. Artykuł 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej dalej „Kartą”) stanowi:
„Każdy, kogo prawa i wolności zagwarantowane przez prawo Unii zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka prawnego przed sądem, zgodnie z warunkami przewidzianymi w niniejszym artykule”.
7. Artykuł 48 ust. 2 Karty stanowi:
„2. Każdemu oskarżonemu gwarantuje się poszanowanie prawa do obrony.”

Dyrektywa 2010/64

8. Ustępy 5-7, 9, 14, 17, 22 i 33 Dyrektywy 2010/64 stanowią:
- (5) *W art. 6 europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (zwanej dalej „EKPC”) oraz w art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej dalej „Kartą”) zapisane jest prawo do rzetelnego procesu sądowego. Artykuł 48 ust. 2 Karty gwarantuje poszanowanie prawa do obrony. Niniejsza dyrektywa nie narusza tych praw i powinna zostać wdrożona odpowiednio.*
- (6) *Mimo że wszystkie państwa członkowskie są stroną EKPC, z doświadczenia wynika, że sam ten fakt nie zawsze jest gwarancją wystarczającego stopnia zaufania do systemów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych innych państw członkowskich.*
- ...
- (7) *Zwiększenie wzajemnego zaufania wymaga bardziej spójnego wdrażania praw i gwarancji określonych w art. 6 EKPC. Wymaga ono również – poprzez niniejszą dyrektywę oraz inne środki – dalszego rozwoju w ramach Unii minimalnych standardów określonych w EKPC oraz w Karcie.*
- ...
- (9) *Wspólne minimalne zasady powinny doprowadzić do zwiększonego zaufania do systemów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych wszystkich państw członkowskich, co z kolei powinno doprowadzić do skuteczniejszej współpracy sądowej opartej na wzajemnym zaufaniu. Takie wspólne minimalne zasady powinny być ustanowione w dziedzinie tłumaczeń ustnych i tłumaczeń pisemnych w postępowaniu karnym.*
- ...
- (14) *Prawo osób, które nie mówią w języku postępowania karnego lub go nie rozumieją, do tłumaczenia ustnego i do tłumaczenia pisemnego jest zapisane w art. 6 EKPC, zgodnie z jego wykładnią zawartą w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Niniejsza dyrektywa ułatwia stosowanie tego prawa w praktyce. W tym celu niniejsza dyrektywa zmierza do zapewnienia podejrzanym lub oskarżonym prawa do tłumaczenia ustnego i tłumaczenia pisemnego w postępowaniu karnym, z myślą o zapewnieniu im prawa do rzetelnego procesu sądowego.*
- ...
- (17) *Niniejsza dyrektywa powinna zapewniać darmową i odpowiednią pomoc językową, umożliwiającą podejrzanym lub oskarżonym, którzy nie mówią w języku postępowania*

karnego lub go nie rozumieją, pełne wykonywanie swojego prawa do obrony oraz gwarantującą rzetelność postępowania.

...

(22) Zgodnie z niniejszą dyrektywą należy zapewnić tłumaczenie ustne i tłumaczenie pisemne w języku ojczystym podejrzanych lub oskarżonych lub w jakimkolwiek innym języku, którym mówią lub który rozumieją, aby pozwolić im w pełni wykonywać prawo do obrony, oraz w celu zagwarantowania rzetelności postępowania”.

9. Artykuł 1 Dyrektywy 2010/64, zatytułowany „Przedmiot i zakres”, stanowi w jej ust. 1 i 2:

„1. Niniejsza dyrektywa ustanawia zasady dotyczące prawa do tłumaczenia ustnego i tłumaczenia pisemnego w postępowaniu karnym oraz w postępowaniu służącym wykonaniu europejskiego nakazu aresztowania.

2. Prawo, o którym mowa w ust. 1, ma zastosowanie do osób od chwili, gdy właściwe organy danego państwa członkowskiego poinformują je, za pomocą oficjalnego powiadomienia lub w inny sposób, że są one podejrzane lub oskarżone o popełnienie przestępstwa, do czasu zakończenia postępowania rozumianego jako ostateczne ustalenie tego, czy popełniły one przestępstwo, w tym, w stosownych przypadkach, wydania wyroku lub rozpatrzenia wszelkich odwołań”.

10. Artykuł 2 tej dyrektywy, zatytułowany „Prawo do wykładni”, stanowi:

„1. Państwa członkowskie zapewniają, aby podejrzanym lub oskarżonym, którzy nie mówią w języku danego postępowania karnego lub go nie rozumieją, zapewniono niezwłocznie tłumaczenie ustne podczas postępowania karnego przed organami śledczymi i sądowymi, w tym również podczas przesłuchania przez policję, wszystkich rozpraw sądowych oraz wszelkich niezbędnych posiedzeń.

2. Państwa członkowskie zapewniają, aby tam, gdzie to konieczne w celu zagwarantowania rzetelności postępowania, dostępne było tłumaczenie ustne kontaktów między podejrzanymi lub oskarżonymi a ich obrońcą, związanych bezpośrednio z jakimkolwiek przesłuchaniem lub składaniem wyjaśnień podczas postępowania lub ze złożeniem odwołania lub innych wniosków proceduralnych.

...

5. Państwa członkowskie zapewniają, aby zgodnie z procedurami w prawie krajowym podejrzani lub oskarżeni mieli prawo do zakwestionowania decyzji stwierdzającej brak potrzeby tłumaczenia ustnego, a kiedy tłumaczenie ustne zostało zapewnione – możliwość złożenia skargi, że jakość tłumaczenia ustnego jest niewystarczająca, aby zagwarantować rzetelność postępowania”.

11. Artykuł 3 tej dyrektywy, zatytułowany „Prawo do tłumaczenia dokumentów istotnych”, stanowi:

„1. Państwa członkowskie zapewniają, aby podejrzanym lub oskarżonym, którzy nie rozumieją języka danego postępowania karnego, zapewniono w rozsądnym terminie

tłumaczenie pisemne wszystkich dokumentów istotnych dla zapewnienia ich zdolności do wykonywania swojego prawa do obrony oraz do zagwarantowania rzetelności postępowania.

2. Istotne dokumenty obejmują wszelkie orzeczenia o pozbawieniu danej osoby wolności, każdy zarzut lub akt oskarżenia oraz każdy wyrok.

3. Właściwe organy decydują w każdej sprawie, czy jakiegokolwiek inne dokumenty mają istotny charakter. Podejrzani lub oskarżeni, lub ich obrońca mogą przedstawić uzasadniony wniosek w tym zakresie.

...

5. Państwa członkowskie zapewniają, aby zgodnie z procedurami w prawie krajowym podejrzani lub oskarżeni mieli prawo do zakwestionowania decyzji stwierdzającej brak potrzeby tłumaczenia dokumentów lub ich fragmentów, a kiedy tłumaczenie pisemne zostało zapewnione – możliwość złożenia skargi, że jakość tłumaczenia jest niewystarczająca, aby zagwarantować rzetelność postępowania”.

Dyrektywa 2012/13

12. Ustępy 5, 19, 25 i 40 dyrektywy 2012/13 stanowią:

„(5) W art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej dalej „Kartą”) oraz w art. 6 europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (zwanej dalej „EKPC”) zapisane jest prawo do rzetelnego procesu sądowego. Artykuł 48 ust. 2 Karty gwarantuje poszanowanie prawa do obrony.

...

(19) Właściwe organy powinny niezwłocznie poinformować osoby podejrzane lub oskarżone o tych prawach... W celu umożliwienia w praktyce skutecznego wykonywania tych praw, informacji należy udzielić niezwłocznie w toku postępowania, a najpóźniej przed pierwszym oficjalnym przesłuchaniem osoby podejrzanej ...

...

(25) Państwa członkowskie powinny zapewnić, aby przy przekazywaniu informacji zgodnie z niniejszą dyrektywą osobom podejrzanym lub oskarżonym zapewniono w razie konieczności tłumaczenia pisemne i ustne na język dla nich zrozumiały, zgodnie ze standardami określonymi w Dyrektywie [2010/64].

...

(40) Niniejsza dyrektywa określa zasady minimalne. Państwa członkowskie mogą rozszerzyć zakres praw określonych w niniejszej dyrektywie w celu zapewnienia wyższego poziomu ochrony także w sytuacjach, których niniejsza dyrektywa wyraźnie nie przewiduje. Poziom ochrony nigdy nie powinien być niższy od standardów przewidzianych w EKPC, zgodnie z wykładnią dokonaną w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka”.

13. Artykuł 1 dyrektywy 2012/13, zatytułowany „Przedmiot”, ma następujące brzmienie:

„Niniejsza dyrektywa ustanawia przepisy dotyczące prawa osób podejrzanych lub oskarżonych do informacji dotyczących praw przysługujących im w postępowaniu karnym oraz oskarżenia przeciwko nim...”.

14. Artykuł 2 tej dyrektywy, zatytułowany „Zakres zastosowania”, stanowi w ust. 1:

„Niniejsza dyrektywa ma zastosowanie od chwili poinformowania osób przez właściwe organy państwa członkowskiego, że są one podejrzane lub oskarżone o popełnienie przestępstwa, do czasu zakończenia postępowania rozumianego jako ostateczne rozstrzygnięcie tego, czy osoba podejrzana lub oskarżona popełniła przestępstwo, w tym również, w stosownych przypadkach, wydania wyroku oraz rozstrzygnięcia wszelkich środków odwoławczych”.

15. Artykuł 3 tej dyrektywy, zatytułowany „Prawo do informacji o prawach”, stanowi:

„1. Państwa członkowskie zapewniają, aby osobom podejrzanym lub oskarżonym niezwłocznie udzielano informacji dotyczących przynajmniej poniższych praw procesowych, stosowanych zgodnie z prawem krajowym, aby umożliwić skuteczne wykonywanie tych praw:

(d) prawo do tłumaczenia ustnego i pisemnego;

...

2. Państwa członkowskie zapewniają, aby informacje określone w ust. 1 zostały udzielone ustnie lub pisemnie, w prostym i przystępnym języku, z uwzględnieniem wszelkich szczególnych potrzeb osób podejrzanych lub oskarżonych, wymagających szczególnego traktowania”.

Sekcja 6 – Podstawy odesłania prejudycjalnego

16. Biorąc pod uwagę przedstawione powyżej okoliczności postępowania głównego, sąd odsyłający zwraca się z pytaniem, czy wykładnia przepisu [DODAĆ DOKŁADNE ODNIESIENIE] KPK zaproponowana przez sąd niższej instancji jest zgodna z zastosowaniem tych dyrektyw; zgodnie z tą wykładnią nieważność wynikająca z niezapewnienia tłumaczeń oraz z nieustanowienia tłumacza dla celów postanowienia DIR, wydającego wezwanie skazanego do stawienia się przed sądem w celu uchylenia kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na podstawie [DODAĆ DOKŁADNE ODNIESIENIE] KPK ulega sprostowaniu, ponieważ nie zostało ono podniesione w terminach przewidzianych w tym artykule.

17. Artykuł 2 ust. 1 i art. 3 ust. 1 dyrektywy 2010/64 oraz art. 3 ust. 1 lit. d) 2012/13 wywołują skutek bezpośredni, ponieważ upłynęły terminy transpozycji tych dyrektyw; zakończyły się odpowiednio 27 listopada 2013 r. i 2 czerwca 2014 r. Nie zostały one prawidłowo przetransponowane do prawa krajowego.

18. Środki i minimalne zasady określone w europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (EKPC), które są stosowane przez sądy Unii, były podstawą dyrektyw 2010/64 i 2012/13. Zatem dyrektywa 2010/64, która została opublikowana w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej w dniu 26 października 2010 r. i w stosunku do której termin transpozycji upłynął w dniu 27 października 2013 r., jest bezpośrednio stosowana od dnia 28

października 2013 r., a zatem w świetle daty materialnej znajduje zastosowanie w niniejszej sprawie.

19. Artykuł 2 ust. 1 dyrektywy 2010/64 zobowiązuje państwa członkowskie do zadbania o to, by podejrzanym lub oskarżonym, którzy nie mówią w języku danego postępowania karnego lub go nie rozumieją, zapewniono niezwłocznie pomoc tłumacza ustnego w trakcie postępowania karnego przed służbami dochodzeniowymi i organami sądowymi, natomiast art. 3 ust. 1 tej dyrektywy wymaga od nich dopilnowania, by podejrzeni lub oskarżeni, którzy nie rozumieją języka danego postępowania karnego, otrzymali w uzasadnionym terminie pisemne tłumaczenie wszystkich dokumentów, które są niezbędne do umożliwienia im skorzystania z prawa do obrony i zagwarantowania rzetelności postępowania. W odniesieniu do art. 3 ust. 1 lit. d) dyrektywy 2012/13 zobowiązuje ona państwa członkowskie do zapewnienia, aby podejrzeni lub oskarżeni byli niezwłocznie informowani o przysługującym im prawie do tłumaczenia ustnego i pisemnego, aby umożliwić skuteczne wykonywanie tego prawa.
20. W niniejszej sprawie konieczne jest jasne określenie możliwości zastosowania i gwarancji prawa do tłumacza ustnego w toku postępowania karnego, ponieważ w postępowaniu głównym prawo to przysługuje oskarżonemu dopiero na rozprawie. Zgodnie z art. 1 ust. 2 dyrektywy 2010/64 i art. 2 ust. 1 dyrektywy 2012/13 prawa zawarte w dyrektywach mają zastosowanie do osób od momentu, gdy właściwe organy państwa członkowskiego poinformują je, że są podejrzanym lub oskarżonym o popełnienie przestępstwa, do czasu zakończenia postępowania, przez co rozumie się ostateczne rozstrzygnięcie kwestii, czy podejrzanym lub oskarżonym popełnił przestępstwo, w tym, w stosownych przypadkach, skazanie i rozstrzygnięcie ewentualnego odwołania.
21. W związku z tym, na podstawie art. 2 ust. 1 i art. 3 ust. 1 dyrektywy 2010/64, [OSOBIĘ SKAZANEJ] przysługiwało prawo do pisemnego tłumaczenia istotnych dokumentów oraz do tłumacza ustnego na etapie postępowania przygotowawczego. Ponadto zgodnie z art. 3 ust. 1 lit. d) dyrektywy 2012/13 miał on prawo do informacji zarówno o prawie do tłumaczenia ustnego, jak i o prawie do tłumaczenia „istotnych dokumentów”. W tym względzie z motywu 19 dyrektywy 2012/13 wynika, że informacje, o których mowa w tej dyrektywie, należy przekazać niezwłocznie w toku postępowania, a najpóźniej przed pierwszym oficjalnym przesłuchaniem podejrzanego lub oskarżonego przez policję lub inny właściwy organ, aby umożliwić praktyczne i skuteczne korzystanie z jego praw procesowych.
22. Dlatego tam prawa obowiązują również na etapie postępowania przygotowawczego w postępowaniu karnym i [SKAZANY] miał prawo do tłumaczenia ustnego i pisemnego w momencie sporządzania DIR.
23. W odniesieniu do tłumaczenia dokumentów procesowych dyrektywa 2010/64 zawiera wykaz dokumentów, które należy przetłumaczyć. Zgodnie z art. 3 ust. 2 dokumenty te obejmują

„wszelkie decyzje o pozbawieniu osoby wolności, wszelkie zarzuty lub oskarżenia oraz wszelkie wyroki”. Dokumenty wymienione w art. 3 ust. 2 są jednak określone jako „prawa minimalne” i wymieniają tylko te dokumenty, w przypadku braku których niemożliwe byłoby korzystanie z prawa do obrony. Wykaz ten nie jest wyczerpujący, na co wskazuje użycie słowa „obejmują” oraz punkt 30 preambuły dyrektywy 2010/64.

24. Krajowy [KODEKS POSTĘPOWANIA KARNEGO/PRAWO] nie zawiera przepisu określającego podobną listę minimalnych praw lub dokumentów, które wymagają tłumaczenia; nie określa też dokumentów, które muszą być przetłumaczone jako minimum. Jednakże sądy krajowe są bezpośrednio zobowiązane do przestrzegania tego prawa do tłumaczenia istotnych dokumentów i mają obowiązek zarządzić, co do zasady, tłumaczenie „każdej decyzji o pozbawieniu osoby wolności, każdego zarzutu lub aktu oskarżenia oraz każdego wyroku”, wraz z dodatkowymi dokumentami uznanymi za „istotne” zgodnie z art. 3 ust. 3 dyrektywy 2010/64.
25. Aby zostać pociągniętym do odpowiedzialności za niewypełnienie obowiązku, dana osoba powinna być świadoma tych obowiązków. Nie miało to miejsca w sytuacji rozpatrywanej w postępowaniu głównym. Ponieważ w momencie sporządzania DIR nie zapewniono tłumaczenia ustnego ani nie udostępniono później tłumaczenia samego DIR, [SKAZANY] nie był świadomy obowiązku poinformowania organów o zmianie miejsca zamieszkania. Ponadto obowiązek ten dotyczył nie tylko do zakończenia postępowania przygotowawczego lub sądowego, ale także przez cały okres us zawieszenia wykonania kary. Niewykonanie tego obowiązku mogło stać się, co miało miejsce w tym przypadku, przyczyną uchylenia zawieszenia kary pozbawienia wolności.
26. W związku z tym DIR należy uznać za „niezbędny dokument”, a [SKAZANY] powinien mieć dostęp do tłumaczenia ustnego przy jego sporządzaniu. Należy również przetłumaczyć DIR zawierający obowiązek informowania władz o każdej zmianie miejsca zamieszkania. W związku z tym naruszono prawo [SKAZANEGO] do tłumaczenia ustnego i pisemnego.
27. Artykuł 47 i 48 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej dalej „Kartą”) zapewnia osobom prawo do skutecznego środka prawnego oraz do rzetelnego procesu sądowego i prawa do obrony. Stosowanie dyrektywy 2010/64 i dyrektywy 2012/13 należy zatem interpretować zgodnie z tymi przepisami. W tym względzie zastosowanie dyrektyw 2010/64 i 2012/13 do czynności procesowych związanych z ewentualnym uchyleniem zawieszenia kary pozbawienia wolności orzeczonej wobec danej osoby, która nie była w stanie zrozumieć istotnych dokumentów sporządzonych w toku postępowania karnego, powinno być konieczne w świetle celu tych dyrektyw, jakim jest zapewnienie poszanowania prawa do rzetelnego procesu sądowego, zapisanego w art. 47 Karty, oraz poszanowania prawa do obrony, zagwarantowanego w art. 48 ust. 2 Karty. Te prawa podstawowe zostałyby naruszone, gdyby osoba, która została skazana za przestępstwo na karę pozbawienia wolności z warunkowym

zawieszeniem jej wykonania, została pozbawiona – z powodu braku tłumaczenia wezwania lub braku tłumacza na rozprawie dotyczącej ewentualnego uchylenia tego zawieszenia – możliwości przedstawienia swojego stanowiska, w szczególności w przedmiocie powodów, dla których nie zastosowała się do warunków zawieszenia.

28. TSUE orzekł wcześniej w sprawie *Sleutjes*, że w sytuacji, gdy akt proceduralny jest skierowany do jednostki wyłącznie w języku danego postępowania, mimo że nie zna ona tego języka, nie może ona zrozumieć, co się jej zarzuca, a zatem nie może skutecznie korzystać z prawa do obrony, jeśli nie zostanie jej zapewnione tłumaczenie tego aktu na język dla niej zrozumiały.⁸²
29. W przedmiotowej sprawie nie wiedząc o rozprawie w sprawie uchylenia zawieszenia wykonania kary [SKAZANY] nie mógł również podnieść zarzutu naruszenia jej prawa do tłumaczenia ustnego i pisemnego oraz bronić się przed uchyleniem zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności w oparciu o niewykonanie obowiązku, o którym nie został poinformowany. Ponadto nie było skutecznie możliwości podniesienia takiego zarzutu, ponieważ [SKAZANY] nie został również poinformowany o posiedzeniu sądu w sprawie uchylenia zawieszenia kary pozbawienia wolności i nie był na nim obecny.
30. Artykuł [WPISAĆ DOKŁADNY ODNOŚNIK] KPK w interpretacji sądu pierwszej instancji, a mianowicie, że naruszeniu prawa do tłumaczenia ustnego i pisemnego służy brak wniesienia zażalenia przed wydaniem postanowienia o uchyleniu zawieszenia kary pozbawienia wolności. To, zwłaszcza przy nieobecności skazanego w postępowaniu oraz biorąc pod uwagę, że nie został on należycie poinformowany o swoich prawach w momencie sporządzania DIR, a także o rozprawie w sprawie uchylenia zawieszenia, skutecznie odebrało mu możliwość dostępu do skutecznego środka odwoławczego z tytułu naruszenia jego prawa do informacji oraz prawa do tłumaczenia ustnego i pisemnego. Tym samym budzi wątpliwości, czy taki przepis może być zgodny z art. 2 ust. 1 i art. 3 ust. 1 dyrektywy 2010/64 oraz art. 3 ust. 1 lit. d dyrektywy 2012/13, odczytywanych w świetle art. 47 i art. 48 ust. 2 Karty.

Sekcja 7 – Ewentualna potrzeba szczególnego traktowania

1. [NALEŻY TU WSKAZAĆ, CZY ISTNIEJE POTRZEBA ZACHOWANIA ANONIMOWOŚCI OSÓB, KTÓRYCH TO DOTYCZY, LUB CZY JEST TO SPRAWA PILNA. POWODY TAKIEGO TRAKTOWANIA POWINNY BYĆ SZCZEGÓŁOWO PRZEDSTAWIONE WE WNIOSKU O WYDANIE ORZECZENIA W TRYBIE PREJUDYCJALNYM I W PIŚMIE PRZEWODNIM].

⁸² TSUE, sprawa C-278/16, *Sleutjes*, 12.20.2017, par. 33.

4. Wykorzystanie prawa UE w szczególnych obszarach postępowania karnego

4.1 Zasoby prawa UE

Fair Trials opracował również poradniki dotyczące sześciu konkretnych obszarów postępowania karnego objętych dyrektywami prawa UE, w szczególności:

- [Poradnik dotyczący dyrektywy w sprawie prawa dostępu do adwokata](#)
- [Poradnik dotyczący dyrektywy w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i pisemnego;](#)
- [Poradnik dotyczący dyrektywy w sprawie prawa do informacji;](#)
- [Poradnik dotyczący dyrektywy w sprawie pomocy prawnej;](#)
- [Poradnik dotyczący dyrektywy w sprawie domniemania niewinności;](#)
- [Poradnik dotyczący Karty praw podstawowych Unii Europejskiej;](#)

Te poradniki mają na celu udzielenie praktycznych porad, głównie obrońcom, jak korzystać z dyrektyw dotyczących praw proceduralnych i Karty w postępowaniu karnym. Służą one również jako źródło odniesień w zakresie interpretacji i stosowania kluczowych przepisów dyrektyw w sprawie praw proceduralnych i Karty oraz zestawiają najnowsze istotne zmiany w orzecznictwie TSUE i ETPC. W tych poradnikach przyjrano się bliżej każdej z dyrektyw oraz przepisom Karty, które są najistotniejsze dla obrony praw podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym. Ponadto poradniki identyfikują kluczowe problemy związane z wdrażaniem każdej z dyrektyw w państwach członkowskich UE.

Poradniki proponują również praktyczne podejścia i argumenty prawne, które można wykorzystać w praktyce przed organami krajowymi w przypadkach, gdy prawo krajowe lub praktyka nie spełniają standardów określonych przez prawo UE.

Więcej materiałów na temat prawa UE można znaleźć w dokumencie Fair Trials [„EU Law Resources”](#), w którym zebrano ogólnodostępne materiały na temat prawa UE opracowane przez sądy regionalne, agencje UE, naukowców i organizacje pozarządowe. Źródła te zawierają streszczenia orzecznictwa, przegląd porównawczy praktyki państw członkowskich, jak również dogłębną analizę konkretnych praw podejrzanych i oskarżonych gwarantowanych przez prawo UE.

4.2 Szablonowe argumenty dotyczące prawa UE

Ten rozdział zawiera kilka praktycznych przykładów (szablonowych argumentów), które można użyć, aby włączyć prawo UE do wniosków obrony w postępowaniu karnym w odniesieniu do kluczowych praw do obrony. Szablony te dostarczają argumentów z zakresu prawa UE opartych na Karcie i dyrektywach dotyczących praw proceduralnych w odniesieniu do kluczowych praw do obrony w postępowaniu przygotowawczym, które nadal są niewystarczająco chronione w całej UE. Obejmują one:

- Dostęp do adwokata przed przesłuchaniem przez policję
- Dostęp do akt sprawy w postępowaniu w przedprocesowym areszcie śledczym
- Dostęp do usług tłumaczeniowych o odpowiedniej jakości.

Argumenty zawarte w szablonałach możesz swobodnie wykorzystać w swojej praktyce, włączając je w całości lub częściowo albo dostosowując do swoich zgłoszeń.

4.2.1. Szablon dotyczący dostępu do adwokata przed przesłuchaniem przez policję

Dostęp do adwokata w areszcie przed pierwszym przesłuchaniem przez policję

Prawo do adwokata jest istotnym zabezpieczeniem w postępowaniu karnym, które umożliwia korzystanie z innych praw do rzetelnego procesu. Obecność adwokata na początkowych etapach procesu karnego służy jako „furtka” dla innych praw i pomaga zapobiec uszczerbkowi dla obrony podejrzanego. Mówiąc bardziej ogólnie, obecność adwokata na wczesnych etapach postępowania karnego pomaga podejrzanemu zrozumieć sytuację prawną i konsekwencje wyborów dokonywanych na tym kluczowym etapie.⁸³ Dyrektywa ustanawia prawo dostępu do adwokata już w momencie zatrzymania przez policję, uznając, że prawo to jest kluczowe dla zapewnienia rzetelności całego postępowania.

Nadal jednak istnieje wiele nierozwiązanych kwestii, które osłabiają skuteczność praw gwarantowanych przez dyrektywę. Niektóre z tych kwestii dotyczą samego rdzenia prawa dostępu do adwokata, jak: zapewnienie osobom nieposiadającym formalnego statusu podejrzanego lub oskarżonego adwokata, zachowanie poufności podczas konsultacji adwokat-klient, możliwość aktywnej interwencji adwokata podczas przesłuchania, a także ważność zrzeczenia się w przypadku braku wystarczających informacji.⁸⁴

Sytuacje ujęte w szablonie

W tej części przedstawiamy odpowiednie standardy Unii Europejskiej i Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, na które można się powołać, by wystąpić do sądu właściwego dla fazy przedprocesowej (np. sędziego śledczego, sądu właściwego dla oskarżenia) z wnioskiem o wyłączenie oświadczeń złożonych podczas przesłuchania przez policję bez obecności adwokata. Podane argumenty możesz wykorzystać w kilku sytuacjach:

- 1) Twój klient został poddany nieformalnemu przesłuchaniu przez policję bez obecności adwokata, np. w radiowozie w drodze na komisariat i złożył obciążające siebie zeznania.
- 2) Twój klient został formalnie przesłuchany na posterunku policji podczas pobytu w areszcie bez obecności adwokata i złożył zeznania obciążające samego siebie.

Kroki praktyczne

Jeśli odmówiono Twojemu klientowi dostępu do adwokata przed lub podczas przesłuchania na komisariacie, możesz podjąć pewne praktyczne kroki przed podniesieniem argumentów zawartych w tym szablonie:

⁸³A.T. *przeciwko Luksemburgowi*, zał. nr 30460/13, (wyrok z dnia 9 kwietnia 2015 r.), pkt 64: „Oskarżony często znajduje się w szczególnie trudnej sytuacji na etapie postępowania wyjaśniającego, czego efektem jest fakt, że przepisy dotyczące postępowania karnego stają się coraz bardziej złożone, zwłaszcza w odniesieniu do przepisów regulujących gromadzenie i wykorzystywanie dowodów. W większości przypadków ta szczególna słabość może być odpowiednio zrekomensowana jedynie przez pomoc adwokata, którego zadaniem jest, między innymi, pomoc w zapewnieniu poszanowania prawa oskarżonego do nieobciążania się”.

⁸⁴FRA, [Prawa w praktyce: dostęp do adwokata i prawa proceduralne w postępowaniu karnym i postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania](#), 2019; Fair Trials, [Gdzie jest mój adwokat? Uczynienie pomocy prawnej w areszcie tymczasowym skuteczną](#), październik 2019 r.; Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady z wdrożenia dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności, 26 września 2019 r., [COM\(2019\) 560 final](#).

- Jeżeli nie było Cię podczas przesłuchania, upewnij się, że odnotowano to jako kwestię wynikającą z dyrektywy, gdy tylko pozwolą na to okoliczności.
- Zapoznaj się z wersją wydarzeń przedstawianą przez klienta i uporządkuj informacje w świetle wymogów dyrektywy i leżącego u jej podstaw orzecznictwa. Rozważ między innymi, czy Twojemu klientowi przedstawiono pouczenie o prawach.
- Ustal, w jaki sposób przesłuchanie było niezgodne z dyrektywą. Określ, między innymi, w jakim stopniu przesłuchanie przebiegało niepotrzebnie pod nieobecność adwokata.

Szablony argumenty na poparcie wniosku o wyłączenie oświadczeń złożonych podczas przesłuchania przez policję bez obecności adwokata

[Poniższe argumenty można włączyć do wniosku, w którym przedstawiono okoliczności faktyczne i mające zastosowanie przepisy krajowe, w tym przepisy stanowiące podstawę decyzji o odmowie dostępu do akt sprawy.]

Przedmiotem Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi podczas pozbawienia wolności („Dyrektywa 2013/48”),⁸⁵ zgodnie z jej art. 1, jest ustanowienie minimalnych zasad dotyczących praw osób podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym, w tym *m.in.* dostępu do adwokata.

Zakres zastosowania dyrektywy 2013/48 został określony w art. 2 ust. 1, który stanowi, że dyrektywa ma mieć zastosowanie do osób podejrzanych lub oskarżonych w postępowaniu karnym od chwili, gdy właściwe organy państwa członkowskiego poinformują je, w drodze urzędowego zawiadomienia lub w inny sposób, że są one podejrzane lub oskarżone o popełnienie przestępstwa.

Artykuł 3 ust. 1 dyrektywy 2013/48 zobowiązuje państwa członkowskie do zapewnienia, aby osoby podejrzane i oskarżone „miały prawo dostępu do adwokata w takim czasie i w taki sposób, aby umożliwić im praktyczne i skuteczne korzystanie z prawa do obrony.” Ponadto w art. 3 ust. 2 określono moment, od którego należy przyznać to prawo. Państwa członkowskie muszą zapewnić, aby osoby podejrzane lub oskarżone miały prawo do konsultacji z adwokatem bez zbędnej zwłoki *przed* przesłuchaniem przez policję lub inny organ ścigania lub sądowy.

Dyrektywa 2013/48 odwołuje się do art. 47 i 48 Karty praw podstawowych UE („Karta”) oraz art. 6 Europejskiej konwencji praw człowieka („EKPC”), w których zapisano prawo do rzetelnego procesu i zagwarantowano poszanowanie prawa do obrony. Zgodnie z punktem 12 dyrektywa 2013/48 opiera się między innymi na art. 6 EKPCz w interpretacji

⁸⁵[Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE](#) z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności.

Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, który stanowi, że „adwokaci podejrzanych lub oskarżonych powinni mieć możliwość zabezpieczenia bez ograniczeń podstawowych aspektów obrony”.

Artykuł 6 ust. 3 lit. c) EKPCz stanowi, że każdy oskarżony o popełnienie przestępstwa ma minimalne prawo do obrony poprzez pomoc prawną. Prawo każdego oskarżonego o popełnienie przestępstwa do skutecznej obrony przez adwokata jest jedną z podstawowych cech sprawiedliwego procesu.⁸⁶

Europejski Trybunał Praw Człowieka w sprawie *Dayanan przeciwko Turcji* stwierdził, że „oskarżony ma prawo, gdy tylko zostanie zatrzymany, do pomocy adwokata, a nie tylko podczas przesłuchania”.⁸⁷ W sprawie *Beuze przeciwko Belgii* potwierdzono, że nie ma wątpliwości co do punktu wyjścia prawa dostępu do adwokata i że podejrzani muszą mieć możliwość nawiązania kontaktu z adwokatem od momentu przyjęcia do aresztu, niezależnie od tego, czy osoba ta jest przesłuchiwana.⁸⁸ Należy zatem zapewnić podejrzanemu możliwość konsultacji z adwokatem przed przesłuchaniem.⁸⁹

Dyrektywa 2013/48 dopuszcza wprowadzenie odstępstwa od prawa dostępu do adwokata na etapie postępowania przygotowawczego, ale może to nastąpić jedynie tymczasowo i w wyjątkowych okolicznościach. W art. 3 ust. 6 wyjaśniono, że dostępu można odmówić, „jeżeli istnieje pilna potrzeba zapobieżenia poważnym negatywnym konsekwencjom dla życia, wolności lub integralności fizycznej osoby” lub „jeżeli konieczne jest podjęcie natychmiastowych działań przez organy śledcze w celu zapobieżenia istotnemu zagrożeniu dla postępowania karnego”. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej ustalił, że art. 3 zawiera wyczerpujący wykaz okoliczności, w których mogą wystąpić odstępstwa.⁹⁰ W obecnych okolicznościach żadne z przewidzianych odstępstw nie ma zastosowania. [Wymień okoliczności wskazujące, że odstępstwa nie mają zastosowania]

Artykuł 3 ust. 3 dyrektywy 2013/48 zawiera szczegółowy opis treści prawa do adwokata, które obejmuje m.in. prywatne spotkania i komunikację z adwokatem przed przesłuchaniem oraz prawo adwokata do obecności i skutecznego uczestnictwa podczas przesłuchania podejrzanego lub oskarżonego. Europejski Trybunał Praw Człowieka podkreślił znaczenie etapu śledztwa dla przygotowania postępowania karnego, „ponieważ dowody uzyskane na tym etapie wyznaczają ramy, w jakich zarzucane przestępstwo będzie rozpatrywane na rozprawie”.⁹¹ Dalej wyjaśnił, że rzetelność postępowania wymaga, aby oskarżony mógł uzyskać usługi szczególnie związane z pomocą prawną, „co obejmuje zdolność obrońcy do zabezpieczenia bez ograniczeń podstawowych aspektów

⁸⁶*Salduz przeciwko Turcji* [GC], zał. Nr 36391/01 (wyrok z dnia 27 listopada 2008 r.), pkt 51; *Ibrahim i in. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* [GC], zał. Nr 50541/08 50571/08 50573/08 40351/09, (wyrok z dnia 13 września 2016 r.) 255; *Simeonovi przeciwko Bułgarii* [GC], zał. Nr 21980/04, (wyrok z dnia 12 maja 2017 r.), pkt 112; *Beuze przeciwko Belgii* [GC], zał. Nr 71409/10 (wyrok z dnia 9 listopada 2018 r.), pkt 135.

⁸⁷Wyrok z dnia 13 października 2009 r. w sprawie *Dayanan przeciwko Turcji*, skarga nr 7377/03, pkt 32.

⁸⁸*ETPC, Beuze przeciwko Belgii* [GC], zał. Nr 71409, (wyrok z dnia 9 listopada 2018 r.), par. 124.

⁸⁹*Ibidem*, pkt. 133.

⁹⁰*Ibidem*, pkt 45.

⁹¹*Salduz przeciwko Turcji* [GC], zał. Nr 36391/01 (wyrok z dnia 27 listopada 2008 r.), par. 54.

obrony tej osoby: omówienia sprawy, organizacji obrony, zebrania dowodów korzystnych dla oskarżonego, przygotowania do przesłuchania, [...]”.⁹²

Rola adwokata w fazie przedprocesowej obejmuje zapewnienie poszanowania prawa podejrzanego lub oskarżonego do nieobciążania siebie.⁹³ Ponieważ dyrektywa 2013/48 nie obejmuje oświadczeń obciążających, należy ją czytać w połączeniu z dyrektywą 2016/343 w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym. W art. 7 ust. 1 pkt 2 zobowiązuje państwa członkowskie do poszanowania prawa do milczenia w odniesieniu do przestępstwa, o którego popełnienie są podejrzeni lub oskarżeni, oraz przywileju nieobciążania samego siebie. Europejski Trybunał Praw Człowieka stwierdził, że prawa te są ogólnie uznanymi standardami międzynarodowymi, które leżą u podstaw pojęcia rzetelnej procedury na mocy art. 6 EKPC.⁹⁴

Europejski Trybunał Praw Człowieka stwierdził, że prawo do obrony będzie co do zasady nieodwracalnie naruszone, gdy obciążające zeznania złożone podczas przesłuchania przez policję bez dostępu do adwokata zostaną wykorzystane do wydania wyroku skazującego.⁹⁵ Stwierdził również, że wypowiedzi, które nie są bezpośrednio obciążające per se, mogą być niekorzystne dla obrony danej osoby, jeśli zostaną wykorzystane do celów obciążających.⁹⁶

Artykuł 12 ust. 1 dyrektywy 2013/48 ustanawia obowiązek zapewnienia przez państwa członkowskie prawa do środka odwoławczego w przypadku naruszenia prawa do adwokata. W ust. 2 określono, że państwa członkowskie muszą zapewnić przestrzeganie prawa do obrony i rzetelności postępowania przy ocenie oświadczeń złożonych przez podejrzanego lub oskarżonego z naruszeniem prawa do adwokata.

Dyrektywa 2013/48 nie określa rodzaju środka zaradczego, jaki musi zaoferować sąd. Punkt 50 preambuły odnosi się jednak do zasady zawartej we wspomnianym wyżej orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka⁹⁷, w którym ustalono, że wykorzystanie obciążających zeznań złożonych podczas przesłuchania przez policję pod nieobecność adwokata nieodwracalnie narusza prawo do obrony. Ponadto Europejski Trybunał Praw Człowieka powtórzył, że najwłaściwszą formą zadośćuczynienia za naruszenie art. 6 byłoby zapewnienie skarżącemu, na ile to możliwe, sytuacji, w której znajdowałby się, gdyby ten przepis nie został zlekceważony.⁹⁸ Europejski Trybunał Praw Człowieka w kilku przypadkach stwierdził przy ocenie ogólnej rzetelności postępowania,

⁹²Wyrok z dnia 13 października 2009 r. w sprawie *Dayanan przeciwko Turcji*, skarga nr 7377/03, pkt 32.

⁹³*Salduz przeciwko Turcji* [GC], zał. Nr 36391/01 (wyrok z dnia 27 listopada 2008 r.), par. 54; *Beuze przeciwko Belgii* [GC], zał. Nr 71409, (wyrok z dnia 9 listopada 2018 r.), par. 128.

⁹⁴ETPC, *Pishchalnikov przeciwko Rosji*, zał. nr 7025/04, wyrok z 24 września 2009 r., par. 71.

⁹⁵*Salduz przeciwko Turcji* [GC], zał. Nr 36391/01 (wyrok z dnia 27 listopada 2008 r.), par. 55.

⁹⁶ETPC, *sprawa Saunders przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, zał. Nr 19187/91, wyrok z dnia 17 grudnia 1996 r.), par. 71.

⁹⁷Patrz przypis 10 powyżej.

⁹⁸ETPC, *Teteriny przeciwko Rosji*, zał. Nr 11931/03, (wyrok z dnia 30 czerwca 2005 r.), par. 56; *Jeličić przeciwko Bośni i Hercegowinie*, zał. Nr 41183/02, (wyrok z dnia 31 października 2006 r.), par. 53; *Mehmet i Suna Yiğit przeciwko Turcji*, zał. Nr 52658/99 (wyrok z dnia 17 lipca 2007 r.), par. 47; *Salduz przeciwko Turcji* [GC], zał. Nr 36391/01 (wyrok z dnia 27 listopada 2008 r.), par. 72.

że oświadczenia złożone bez obecności adwokata powinny zostać wykluczone, nawet jeśli oświadczenia te zostaną potwierdzone na późniejszym etapie postępowania w obecności adwokata.⁹⁹ Takie samo rozumowanie należy zastosować w niniejszej sprawie.

Obowiązek wyłączenia obciążających zeznań złożonych z naruszeniem prawa dostępu do adwokata podczas przesłuchania w areszcie policyjnym spoczywa na [tym sądzie]. Artykuł 47 Karty praw podstawowych UE (zwanej dalej „Kartą”) stanowi, że każdy, kogo prawa i wolności zagwarantowane przez prawo Unii zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka prawnego przed sądem, zgodnie z warunkami przewidzianymi w niniejszym artykule”. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej również uznał znaczenie skutecznej ochrony sądowej praw ustanowionych przez prawo UE stwierdzając, że „zasada skutecznej ochrony sądowej praw jednostek na mocy prawa UE [...] jest ogólną zasadą prawa UE wywodzącą się z tradycji konstytucyjnych wspólnych dla państw członkowskich, która została zapisana w art. 6 i 13 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, podpisanej w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 r. i która jest obecnie potwierdzona w art. 47 Karty”.¹⁰⁰ W związku z tym nie może być wątpliwości, że na sądach krajowych ciąży obowiązek zapewnienia skutecznego środka odwoławczego w przypadku wykorzystania obciążających zeznań złożonych podczas przesłuchania policyjnego pod nieobecność adwokata, a więc z naruszeniem dyrektywy 2013/48.

Podsumowując, skarżący wnosi, aby [ten sąd] wykluczył oświadczenia złożone z naruszeniem prawa do dostępu do adwokata podczas przesłuchania przez policję.

⁹⁹ETPC, [Titarenko przeciwko Ukrainie](#), zał. Nr 31720/02, (wyrok z dnia 20 września 2012 r., par. 87.; Zobacz także ETPC, [Mehmet Zeki Çelebi przeciwko Turcji](#), zał. Nr 27582/07, wyrok z dnia 28 stycznia 2020 r.), par. 66.

¹⁰⁰TSUE, C-64/16, *Associação Sindical dos Juizes Portugueses*, 28 lutego 2018 r., par 35.

4.2.2. Szablon dotyczący dostępu do akt sprawy w postępowaniu przygotowawczym

Dostęp do akt sprawy w postępowaniu w przygotowawczym

W momencie aresztowania i zatrzymania klienta, poza informacjami o zarzutach, prawnicy będą potrzebowali jak najszybszego dostępu do akt sprawy, aby przejrzeć jakie dowody obciążające znajdują się w aktach i rozpocząć opracowywanie strategii obrony i uzyskania zwolnienia osoby. W zależności od tego w jakim zakresie akta zostaną udostępnione, akta sprawy zawierają zwykle co najmniej przyczyny i okoliczności aresztowania, czasem także dane o karalności danej osoby.

Komisja Europejska poinformowała, że w kilku państwach członkowskich istniejące ograniczenia dotyczące dostępu do materiałów sprawy rozciągają się również na dokumenty, które są niezbędne do zakwestionowania legalności zatrzymania lub aresztowania.¹⁰¹ Będzie to miało nieuchronny wpływ na realizację zasady równości broni, ponieważ czas i urządzenia do przygotowania akt mogą nie być odpowiednie, na przykład nie ma bezpiecznych narzędzi umożliwiających dostęp do akt przez Internet.¹⁰²

Sytuacje objęte szablonami pism procesowych

W tej części przedstawiamy odpowiednie standardy Unii Europejskiej i Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, na które można się powołać, aby wystąpić do właściwego sądu właściwego w postępowaniu przygotowawczym (np. sędziego śledczego, sądu właściwego dla oskarżenia) o dostęp do akt sprawy lub zakwestionować odmowę udostępnienia akt sprawy w trzech grupach okoliczności:

- 1) gdy osoba została zatrzymana i grozi jej tymczasowe aresztowanie (lub przedłużenie stosowania środka zapobiegawczego polegającego na tymczasowym aresztowaniu) i ubiega się o dostęp do akt sprawy w celu zakwestionowania aresztowania; oraz
- 2) wniosek o dostęp do akt sprawy w celu innym niż zakwestionowanie zastosowania środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania;
- 3) niektóre materiały, które stanowiłyby „istotne dokumenty” niezbędne do zakwestionowania legalności zatrzymania lub aresztowania, zostały ujawnione, ale mogą istnieć inne informacje, które uważasz za istotne i które sąd może wziąć pod uwagę, ale prokurator nie uznał ich za „istotne” i nie ujawnił.

Kroki praktyczne

Przed podniesieniem argumentów zawartych w tym przykładzie w zażaleniu na postanowienie o zastosowaniu aresztu lub o odmowie udostępnienia materiałów sprawy upewnij się, że wniosek i postanowienie lub zarządzenie o odmowie udostępnienia akt sprawy zostały odpowiednio utrwalone albo w protokole lub przesłuchaniu (innej czynności procesowej) albo w nagraniu audio.

¹⁰¹[Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady z wdrożenia dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE](#) z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności, COM(2019) 560 final, 26 września 2019 r., sekcja 3.7.1.

¹⁰²Zob.: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/belgium-report-covid-19-april-2020_en.pdf.

Przykład argumentacji do złożenia wniosku o dostęp do akt sprawy („istotnych dokumentów”) w celu zaskarżenia aresztowania

[Poniższe argumenty można włączyć do wniosku, w którym przedstawiono okoliczności faktyczne i mające zastosowanie przepisy krajowe, w tym przepisy stanowiące podstawę decyzji o odmowie dostępu do akt sprawy.]

[OPISZ KRAJOWE PRAWO I PRAKTYKĘ W ZAKRESIE DOSTĘPU DO MATERIAŁÓW Z AKT SPRAWY W CELU ZAKWESTIONOWANIA ARESZTOWANIA/ ZATRZYMANIA].

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym („Dyrektywa 2012/13”)¹⁰³ ustanawia jednolite standardy dostępu do informacji w postępowaniu karnym, w tym dostępu do akt sprawy w postępowaniu zabezpieczającym, w całej Unii Europejskiej („UE”). Okres jego transpozycji zakończył się 2 czerwca 2014 r., dlatego mogą się na niego powoływać bezpośrednio podejrzani i oskarżeni dążący do realizacji prawa dostępu do akt sprawy w postępowaniu zabezpieczającym.

Zakres zastosowania dyrektywy 2012/13 został określony w art. 2 ust. 1, który stanowi, że Dyrektywa ma zastosowanie do osób podejrzanych lub oskarżonych w postępowaniu karnym od chwili, gdy właściwe organy państwa członkowskiego poinformują je, w drodze urzędowego zawiadomienia lub w inny sposób, że są one podejrzane lub oskarżone o popełnienie przestępstwa.

Artykuł 7 ust. 1 Dyrektywy 2012/13 ma zatem zastosowanie na każdym etapie postępowania karnego i zobowiązuje państwa członkowskie do: „zapewnienia, aby dokumenty związane z konkretną sprawą, będące w posiadaniu właściwych organów, które są niezbędne do skutecznego zakwestionowania, zgodnie z prawem krajowym, legalności zatrzymania lub aresztowania, zostały udostępnione osobom zatrzymanym lub ich obrońcom”. Oznacza to zasadniczo, że osoba zatrzymana lub pozbawiona wolności i jej adwokat mają prawo do szybkiego i pełnego dostępu do wszystkich dokumentów, które są niezbędne do skutecznego zaskarżenia zatrzymania lub pozbawienia wolności. Prawo to dotyczy również wszelkich dokumentów istotnych dla skutecznego zakwestionowania pozbawienia wolności po pierwszym zatrzymaniu, czyli w każdym późniejszym postępowaniu odwoławczym dotyczącym zatrzymania.

Dyrektywa 2012/13 odnosi się do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka („EKPC”) stwierdzając, że „przepisy niniejszej dyrektywy, które odpowiadają prawom gwarantowanym przez EKPC, powinny być interpretowane i wdrażane w sposób spójny z tymi prawami, zgodnie z wykładnią zawartą w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka”.¹⁰⁴ Punkty 6 i 30 preambuły odnoszą się w szczególności do art. 5 EKPC, który gwarantuje prawo do wolności i bezpieczeństwa oraz określa szereg wymogów

¹⁰³Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym ([Dz.U. L 142, s. 1](#)).

¹⁰⁴*Ibidem*, punkt 42.

materialnych i proceduralnych, aby pozbawienie wolności było zgodne z prawem. W kontekście karnym obejmują one przede wszystkim „uzasadnione podejrzenie, że dana osoba popełniła przestępstwo”, indywidualnie określone ryzyko stanowiące podstawę potrzeby zastosowania środków ograniczających (wystarczające i istotne podstawy do zatrzymania), a także ocenę proporcjonalności pozbawienia wolności w porównaniu z innymi mniej restrykcyjnymi środkami niepolegającymi na pozbawieniu wolności.¹⁰⁵ Artykuły 5 i 6 EKPC mają również znaczenie w odniesieniu do ogólnych zasad mających zastosowanie do postępowań w sprawie pozbawienia wolności. Podstawowe zasady rzetelnego procesu, takie jak równość stron i kontradiktoryjność, mają zastosowanie również do postępowania¹⁰⁶ aresztowego i muszą być uwzględniane we wszystkich decyzjach dotyczących prawa do obrony. Równość stron leży u podstaw wymogu udzielenia terminowego i pełnego dostępu do informacji (dowodów), na których opiera się wniosek o zatrzymanie. Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał, że równość stron w postępowaniu dotyczącym zatrzymania nie jest zapewniona, jeśli osobie zatrzymanej lub jej obrońcy odmawia się dostępu do tych dokumentów w aktach postępowania, które są niezbędne do skutecznego zakwestionowania legalności jej zatrzymania.¹⁰⁷

Główną zasadą przewodnią przy interpretacji wynikającego z Dyrektywy 2012/13 obowiązku ujawnienia „istotnych dokumentów” przed sądową kontrolą zatrzymania lub aresztowania powinna być zatem równość stron w procesie kontroli. Prawnicy powinni mieć dostęp do informacji o aktach sprawy jak najwcześniej, aby przygotować skuteczną obronę. W postępowaniu dotyczącym zatrzymania oznacza to np. możliwość wykazania, że zatrzymanie jest nieuzasadnione, ponieważ niezbędne dowody zostały już zgromadzone i nie ma możliwości ich zmanipulowania, lub bardziej ogólnie – zakwestionowania zasadności podejrzeń. W utrwalonym orzecznictwie Europejski Trybunał Praw Człowieka wielokrotnie stwierdzał:

*„Równość stron nie jest zapewniona, jeśli obrońcy odmawia się dostępu do tych dokumentów z akt śledztwa, które są niezbędne do skutecznego zakwestionowania zgodności z prawem, w rozumieniu Konwencji, zatrzymania jego klienta. Pojęcie legalności zatrzymania nie ogranicza się do przestrzegania wymogów proceduralnych określonych w prawie krajowym, lecz dotyczy również zasadności podejrzenia o zatrzymanie, zasadności celu zatrzymania oraz uzasadnienia zastosowanego zatrzymania”.*¹⁰⁸

Dostęp do „istotnych dokumentów” w postępowaniu dotyczącym zatrzymania wymaga zatem od [organów śledczych/prokuratora] zapewnienia pełnego dostępu do informacji zawartych w aktach sprawy, które są niezbędne do skutecznego zakwestionowania legalności zatrzymania. Powinno to obejmować wszystkie dokumenty (dowody) powoływane w celu udowodnienia, że spełnione są wymogi pozbawienia wolności

¹⁰⁵ETPC *Idalov przeciwko Rosji* [GC], zał. Nr 5826/03, (wyrok z dnia 22 maja 2012 r.), pkt 140; ETPC *Buzadji przeciwko Republice Mołdawii* [GC], zał. Nr 23755/07 (wyrok z dnia 5 lipca 2016 r.), par. 87-89

¹⁰⁶ETPC *Rowe i Davis przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* [GC], zał. Nr 28901/95, (wyrok z dnia 16 lutego 2000 r.), par. 59; ETPC *Leas przeciwko Estonii*, zał. Nr 59577/08, (wyrok z dnia 6 marca 2012 r.), par. 76.

¹⁰⁷ETPC *Korneykova przeciwko Rumunii*, zał. Nr 39884/05 (wyrok z dnia 19 stycznia 2012 r.), par. 68.

¹⁰⁸ETPC *Turcan i Turcan przeciwko Mołdawii*, zał. Nr 39835/05 (wyrok z dnia 23 października 2007 r.).

zgodnie z art. 5 EKPC. Obejmuje to informacje wskazujące na istnienie „uzasadnionego podejrzenia”, indywidualnie określone ryzyko (istotne i wystarczające podstawy do zatrzymania) oraz ocenę proporcjonalności, w tym skuteczności alternatywnych rozwiązań nie wymagających pozbawienia wolności.¹⁰⁹

Dostęp do „istotnych dokumentów” oznacza nie tylko dostęp do listy dokumentów (dowodów) będących podstawą wniosku o zatrzymanie, ale gwarantuje dostęp do treści tych dokumentów. Punkt 30 preambuły do dyrektywy 2013/12 tłumaczy określenie „istotne dokumenty”, wyjaśniając, że są to „dokumenty oraz, w stosownych przypadkach, zdjęcia, nagrania audio i wideo, które są konieczne do skutecznego zakwestionowania legalności zatrzymania lub aresztowania osób podejrzanych lub oskarżonych zgodnie z prawem krajowym, [które] należy udostępnić osobom podejrzany lub oskarżony lub ich obrońcom, najpóźniej przed skierowaniem do właściwego organu sądowego w celu oceny legalności zatrzymania lub aresztowania zgodnie z art. 5 ust. 4 EKPC”. Punkt 30 wyraźnie wskazuje, że należy zapewnić dostęp do treści takich materiałów jak nagrania, fotografie i inne rodzaje dowodów, aby obrona mogła je odpowiednio zbadać i w razie potrzeby zakwestionować ich legalność, dokładność, istotność lub wartość dowodową.

Z brzmienia dyrektywy 2012/13 wynika, że prawo dostępu do „istotnych dokumentów” w postępowaniu aresztowym na podstawie art. 7 ust. 1 nie podlega ograniczeniom ani odstępstwom. Artykuł 7 ust. 4 zawiera wyczerpujący wykaz podstaw do ograniczenia dostępu do dowodów rzeczowych, ale wyraźnie stwierdza, że ma on zastosowanie jedynie jako odstępstwo od ujawnienia dowodów rzeczowych na mocy art. 7 ust. 2 i 3. Odstępstwa na podstawie art. 7 ust. 4 dotyczą zatem wyłącznie zakresu i terminu ujawnienia dowodów poza tymi, które są niezbędne do zakwestionowania tymczasowego aresztowania, a dyrektywa 2012/13 nie pozwala na ograniczenie zakresu lub terminu dostępu do „istotnych dokumentów” w postępowaniu dotyczącym aresztowania.

Taka interpretacja dyrektywy 2012/13 jest zgodna z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w zakresie postępowania detencyjnego na podstawie art. 5 ust. 4 EKPC. Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał, że nawet jeśli materiał dowodowy zostanie uznany za poufny z powodów takich jak bezpieczeństwo narodowe, ochrona tego materiału nie może odbywać się kosztem istotnych ograniczeń prawa do obrony. Konieczne będzie ujawnienie odpowiednich dowodów, być może z uwzględnieniem ich poufnego charakteru:

„Trybunał uznaje potrzebę skutecznego prowadzenia dochodzeń karnych, co może oznaczać, że część informacji zebranych w ich trakcie ma zostać utajniona, aby zapobiec manipulowaniu dowodami przez podejrzanych i podważaniu biegu sprawiedliwości. Jednakże ten uzasadniony cel nie może być realizowany kosztem znacznych ograniczeń prawa do obrony. W związku z tym informacje, które są

¹⁰⁹Zob. np. wyrok ETPC w sprawie *Schops przeciwko Niemcom*, zał. Nr 25116/94 (wyrok z dnia 13 lutego 2001 r.), pkt 44; ETPC *Lamy przeciwko Belgii*, zał. Nr 10444/83 (wyrok z dnia 30 marca 1989 r.), par. 29;

*niezbędne do oceny zgodności z prawem zatrzymania danej osoby, powinny być udostępniane w odpowiedni sposób adwokatowi podejrzanego”.*¹¹⁰

Dostępne w prawie krajowym uprawnienia [organów śledczych/prokuratorów/sądu] do ograniczenia dostępu do akt sprawy należy interpretować w świetle tego obowiązku wynikającego zarówno z dyrektywy 2012/13, jak i EKPC. Niedostarczenie istotnych dokumentów podważa korzystanie z prawa do obrony zgodnie z prawem UE i EKPCz oraz zdolność skarżącego do skutecznego zakwestionowania jego aresztowania/zatrzymania.

Obowiązek zapewnienia dostępu do akt sprawy spoczywa na tym sądzie. Artykuł 47 Karty praw podstawowych UE (zwanej dalej „Kartą”) stanowi, że każdy, kogo prawa i wolności zagwarantowane przez prawo Unii zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka prawnego przed sądem, zgodnie z warunkami przewidzianymi w niniejszym artykule”. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej również uznał znaczenie skutecznej ochrony sądowej praw ustanowionych przez prawo UE stwierdzając, że „zasada skutecznej ochrony sądowej praw jednostek na mocy prawa UE [...] jest ogólną zasadą prawa UE wywodzącą się z tradycji konstytucyjnych wspólnych dla państw członkowskich, która została zapisana w art. 6 i 13 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, podpisanej w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 r. i która jest obecnie potwierdzona w art. 47 Karty”.¹¹¹ Nie ulega zatem wątpliwości, że sąd krajowy jest zobowiązany do zapewnienia skutecznego środka odwoławczego w przypadku braku dostępu do akt sprawy z naruszeniem art. 7 ust. 1 Dyrektywy 2012/13.

Podsumowując, wnioskodawca zwraca się do sądu o niezwłoczny dostęp do następujących dokumentów/materiałów: [zidentyfikować i wyciążyć].

¹¹⁰ETPC *Chruściński przeciwko Polsce*, zał. nr 22755/04 (wyrok z dnia 6 listopada 2007 r.), par. 56; zob. także ETPC *Dochnał przeciwko Polsce*, zał. nr. 31622/07 (wyrok z dnia 18 września 2012 r.), par. 87.

¹¹¹TSUE, C-64/16, *Associação Sindical dos Juizes Portugueses*, 28 lutego 2018 r., [ECLI:EU:C:2018:117](#), § 35.

4.2.3. Szablon dotyczący dostępu do tłumaczenia ustnego o odpowiedniej jakości

Dostęp do tłumaczenia ustnego o odpowiedniej jakości

Jeśli podejrzany potrzebuje tłumaczenia ustnego w trakcie postępowania karnego, a tłumaczenie nie umożliwia skutecznej komunikacji, pojawia się ryzyko niesprawiedliwości. Podejrzany może źle zrozumieć pytania policji lub sędziego i odpowiedzieć nieprawidłowo. Jego odpowiedzi mogą zostać źle przetłumaczone. Mogą zostać złożone oświadczenia, które wydają się obciążające z powodu złego tłumaczenia. Mogą się również pojawić niezgodności co do faktów w stosunku do późniejszych oświadczeń, szkodząc wiarygodności danej osoby i jej obronie.

Prawnicy w całej Europie opisali szereg powtarzających się problemów z jakością tłumaczeń ustnych, w szczególności na posterunku policji:

- Nieistnienie lub brak jasnych wymogów dotyczących certyfikacji lub szczególnych kwalifikacji w celu pełnienia funkcji tłumacza prawnego. W rezultacie tłumacze są czasami wybierani na podstawie biegłej znajomości danego języka, a tym samym często brakuje im szkolenia i szczególnych umiejętności w zakresie tłumaczeń prawnych. Niektórzy tłumacze ustni regularnie zgłaszają się na ochotnika do obsługi języków, w których nie są ekspertami.
- Nieaktualne i nieobowiązkowe rejestry tłumaczy ustnych mogą powodować problemy na posterunku policji, gdzie pilna potrzeba znalezienia tłumacza „bezwłocznie” skłania funkcjonariuszy policji i sądy do korzystania z niezarejestrowanych lub niecertyfikowanych tłumaczy ustnych lub pisemnych, kosztem gwarancji jakości. W niektórych państwach członkowskich policja i sądy mogą po prostu wezwać każdą osobę, co do której istnieje przypuszczenie, że zna ona wymagany język obcy – może to być inny funkcjonariusz policji, krewny osoby przesłuchiwanej lub sprzedawca w lokalnym sklepie. Jest to szczególnie widoczne, gdy potrzebne są rzadkie języki lub ze względów efektywności kosztowej.
- Niemożność zidentyfikowania przez prawników kwestii związanych z jakością usług tłumaczeń ustnych, chyba że zdarzy im się posługiwać językiem.
- Brak środków kontroli jakości tłumaczenia ustnego ex post, takich jak nagrania audiowizualne, praktycznie uniemożliwia zakwestionowanie jakości tłumaczenia.
- Ograniczone środki zaradcze w przypadku złej jakości tłumaczenia ustnego. Niekiedy takie wyzwania, jeśli są możliwe, prowadzą jedynie do wymiany dotychczasowego tłumacza ustnego bez dokonania właściwej oceny wpływu, jaki substandardowe tłumaczenie ustne miało na rzetelność postępowania.

Sytuacje objęte argumentem modelowym

Argument podany w tym szablonie ma zastosowanie do sytuacji, w której usługi tłumaczenia ustnego świadczone na potrzeby przesłuchania przez policję lub inne organy ścigania w trakcie postępowania przygotowawczego są niewystarczającej jakości, aby zagwarantować rzetelność postępowania.

Szablon ma służyć jako narzędzie dla obrony, która stara się zakwestionować w trakcie procesu lub na rozprawie przedprocesowej dopuszczenie do materiału dowodowego oświadczeń złożonych w takich okolicznościach.

Należy pamiętać, że ten modelowy argument nie stanowi porady prawnej i wymaga dostosowania do konkretnych okoliczności każdej sprawy, zarówno pod względem faktycznym, jak i prawnym.

Praktyczne wskazówki

Jeśli masz wątpliwości co do jakości tłumaczenia ustnego podczas przesłuchania przez policję:

- Poproś tłumacza ustnego o podanie danych uwierzytelniających i upewnienie się, że odpowiedź została zarejestrowana.
- Zwróć uwagę na to, czy tłumacz robi notatki, gdy pozwany mówi przez długi czas.
- Zwróć uwagę na to, czy tłumacz udziela prostych odpowiedzi, gdy Twój klient udzielił dłuższej odpowiedzi lub mówił przez dłuższy czas.
- Zwróć uwagę, czy tłumacz prosi o pokazanie dokumentów lub komentarzy.
- Zwróć uwagę na to, czy tłumacz mówiąc o Twoim kliencie mówi w trzeciej osobie (on/ona), zamiast mówić „ja”.
- Zgłoś swoje obawy urzędnikowi odpowiedzialnemu za przesłuchanie – w razie potrzeby przerwij przesłuchanie.
- Poproś, aby Twoja skarga dotycząca jakości tłumaczenia ustnego znalazła się w protokole z przesłuchania.
- Załączaj kopie stenogramów / zapisu audiowizualnego z przesłuchania.

Modelowy argument z zakresu prawa UE pozwalający zakwestionować usługi w zakresie tłumaczeń ustnych o niewystarczającej jakości i poprzeć wnioski o wyłączenie oświadczeń

[Poniższa argumentacja musi być dostosowana do włączenia odpowiednich krajowych przepisów prawnych i procedury oraz do stanu faktycznego sprawy].

Zakres dyrektywy UE 2010/64

Sądy krajowe powinny dokonywać jak najszerzej wykładni prawa krajowego w świetle brzmienia i celu dyrektywy prawa UE, aby zapewnić jej pełną skuteczność. Zasada wykładni zgodnej w prawie UE wymaga, „by sądy krajowe czyniły wszystko co leży w zakresie ich kompetencji, uwzględniając wszystkie przepisy prawa krajowego (...), by zapewnić pełną skuteczność rozpatrywanej dyrektywy i osiągnąć rezultat zgodny z założonym przez nią celem”.¹¹² W tym przypadku ramy prawne i instytucjonalne [państwa] wdrażają dyrektywę w zakresie, w jakim nie zapewniają w wystarczającym stopniu i nie kontrolują jakości usług w zakresie tłumaczeń ustnych w postępowaniu karnym. Kluczowe jest zwrócenie się do samej dyrektywy w celu wskazania sądowi sposobu implementacji prawa krajowego.

Artykuł 2 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady UE 2010/64 z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i pisemnego w postępowaniu karnym („**Dyrektywa**”)¹¹³ stanowi w ust. 1, że dyrektywa ta ma zastosowanie do osób podejrzanych lub oskarżonych w postępowaniu karnym od momentu, w którym właściwe organy państwa członkowskiego poinformowały je, w drodze urzędowego

¹¹²TSUE, sprawa 41/74 Van Duyn, wyrok z dnia 4 grudnia 1974 r., ECLI:EU:C:1974:133, par. 14. 26 Ibidem, pkt. 7. 27 Ibidem, pkt. 13. 28 TSUE, sprawa 51/76 Verbond van Nederlandse Ondernemingen, wyrok z dnia 1 lutego 1977 r., ECLI:EU:C:1977:12, par. 23. 29 Ibidem, pkt. 24. 14

¹¹³Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/UE z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i tłumaczenia pisemnego w postępowaniu karnym ([Dz.U. L 280 z 26.10.2010, s. 1-7](#)).

zawiadomienia lub w inny sposób, że są one podejrzane lub oskarżone o popełnienie przestępstwa. W związku z tym dyrektywa 2010/64 ma zastosowanie do wszystkich etapów postępowania karnego, w tym do etapu postępowania przygotowawczego. Okres na jej transpozycję zakończył się 27 października 2014 r., dlatego mogą się na nią bezpośrednio powoływać podejrzani i oskarżeni dążący do ochrony swojego prawa do otrzymania tłumaczenia ustnego o odpowiedniej jakości.

Prawo do wysokiej jakości tłumaczenia ustnego w prawie UE

Dyrektywa ustanawia minimalne zasady dostępu podejrzanych i oskarżonych do tłumaczenia ustnego i pisemnego w postępowaniu karnym. Artykuł 2 ust. 1 dyrektywy nakłada na państwa członkowskie obowiązek niezwłocznego zapewnienia tłumaczenia ustnego w trakcie postępowania karnego, w tym podczas przesłuchania przez policję: „podejrzany lub oskarżony, którzy nie mówią w języku danego postępowania karnego lub go nie rozumieją, zapewnia się niezwłocznie tłumaczenie ustne podczas postępowania karnego przed organami śledczymi i sądowymi, w tym podczas przesłuchania przez policję, wszystkich rozpraw sądowych i wszelkich niezbędnych posiedzeń przejściowych”.

Zgodnie z art. 2 ust. 8 dyrektywy interpretacja musi być wystarczającej jakości, aby zagwarantować rzetelność postępowania i zapewnić, że podejrzani lub oskarżeni mają wiedzę o sprawie przeciwko nim i są w stanie skorzystać z prawa do obrony”. Prawo do tłumaczenia ustnego jest zatem warunkiem wstępnym, aby podejrzany lub oskarżony mógł zrozumieć i w pełni korzystać ze swoich kluczowych praw w ramach rzetelnego procesu sądowego, takich jak prawo do milczenia i ochrona przed samooskarżeniem oraz prawo do pomocy prawnej.

Obowiązek zapewnienia podejrzanemu lub oskarżonemu dostępu do tłumaczenia ustnego o odpowiedniej jakości spoczywa na państwie. Artykuł 5 ust. 1 dyrektywy zobowiązuje państwa członkowskie do przyjęcia konkretnych środków w celu zapewnienia, że usługi w zakresie tłumaczeń ustnych spełniają jakość wymaganą na mocy art. 2 ust. 8. W punkcie 26 dyrektywy określono ponadto, że właściwe organy powinny mieć możliwość zastąpienia wyznaczonego tłumacza ustnego, w przypadku gdy jakość tłumaczenia nie jest wystarczająca do zapewnienia prawa do rzetelnego procesu sądowego.¹¹⁴

Punkt 33 preambuły Dyrektywy stanowi, że przepisy Dyrektywy, które odpowiadają prawom gwarantowanym przez Europejski Trybunał Praw Człowieka („EKPC”) lub Kartę, powinny być interpretowane i wdrażane zgodnie z tymi prawami, zgodnie z wykładnią zawartą w odpowiednim orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka („ETPC”) i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.¹¹⁵ Artykuł 51 Karty praw podstawowych UE („Karta”)¹¹⁶ zobowiązuje państwa członkowskie do stosowania prawa Unii Europejskiej w świetle zasad

¹¹⁴ TSUE orzekł, że preambuła aktu Unii nie ma mocy wiążącej i nie może być skutecznie powoływana jako podstawa do odstępstwa od przepisów faktycznych danego aktu ani do dokonywania wykładni tych przepisów w sposób wyraźnie sprzeczny z ich brzmieniem. TSUE, sprawa C-134/08 *Hauptzollamt Bremen przeciwko J.E. Tyson Parketthandel GmbH hanse j.*, wyrok z dnia 2 kwietnia 2009 r., [ECLI:EU:C:2009:229](#), par. 16.

¹¹⁵ Artykuł 52 ust. 3 Karty stanowi, że „w zakresie, w jakim niniejsza Karta zawiera prawa, które odpowiadają prawom zagwarantowanym w europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, ich znaczenie i zakres są takie same jak praw przyznanych przez tę konwencję. Niniejsze postanowienie nie stanowi przeszkody, aby prawo Unii przyznawało szerszą ochronę”. Wyjaśnienie do tego postanowienia stanowi, że: „w zakresie, w jakim prawa zawarte w niniejszej Karcie odpowiadają również prawom zagwarantowanym przez EKPC, znaczenie i zakres tych praw, w tym dozwolone ograniczenia, są takie same jak te określone przez EKPC. ... Znaczenie i zakres gwarantowanych praw określa nie tylko tekst tych instrumentów, ale także orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej ...” ([Wyjaśnienia dotyczące Karty praw podstawowych](#), Dz.U. C 303 z 14 grudnia 2007 r., Wyjaśnienie dotyczące art. 52).

¹¹⁶ Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, 26 października 2012 r., 2012/C 326/02 ([Dz.U. C 326 z 26.10.2012, s. 391–407](#)).

określonych w Karcie. W tym celu Dyrektywę należy interpretować w świetle art. 47 i art. 48 ust. 2 Karty, w których zapisano prawo do rzetelnego procesu i prawo do obrony. Artykuł 6 ust. 3 lit. e) EKPCz w szczególności gwarantuje każdemu oskarżonemu o popełnienie przestępstwa, który nie rozumie języka używanego w sądzie lub nie mówi nim, prawo do bezpłatnej pomocy tłumacza ustnego.

Dyrektywa nie określa standardów jakości, które państwa mają obowiązek zapewnić, ale podkreśla cel tego wymogu, a mianowicie zabezpieczenie rzetelności postępowania. Jak już wskazano powyżej, Dyrektywa określa, że jako minimum oznacza to, że podejrzany lub oskarżony musi mieć wiedzę o sprawie przeciwko niemu oraz możliwość skorzystania z prawa do obrony.¹¹⁷ Dotyczy to w sposób oczywisty realizacji prawa do obrony w zasadniczych fazach postępowania przygotowawczego. W *sprawie Hacıoglu przeciwko Rumunii* ETPC potwierdził, że prawo do tłumaczenia ustnego rozciąga się na etap postępowania przygotowawczego: „każdy oskarżony ma prawo do bezpłatnej pomocy tłumacza ustnego. Prawo to dotyczy nie tylko ustnych wypowiedzi na rozprawie, ale także materiałów dokumentalnych i postępowania przygotowawczego [...]”.¹¹⁸ Brak lub niedostateczna obsługa tłumaczeń ustnych w areszcie policyjnym może wywołać reperkusje dla innych praw i może podważyć uczciwość postępowania jako całości.¹¹⁹ ETPC zauważył w tym zakresie, że osobie zatrzymanej przez policję przysługuje pewna liczba praw, takich jak prawo do zachowania milczenia lub do korzystania z pomocy adwokata.¹²⁰ Decyzja o skorzystaniu lub zrzeczeniu się takich praw może być podjęta tylko wtedy, gdy dana osoba wyraźnie rozumie zarzuty, tak aby mogła rozważyć, co wchodzi w grę w postępowaniu i ocenić celowość takiego zrzeczenia.¹²¹ Interpretacja wystarczającej jakości jest kluczowa dla takiego zrozumienia.

W *sprawie Knox przeciwko Włochom* ETPC wyjaśnił, że tak zagwarantowane prawo musi być „konkretne i skuteczne”.¹²² W tym zakresie ETPC stwierdził ostatnio naruszenie art. 6 EKPC, gdzie: „w niniejszej sprawie nie ustalono, że skarżący otrzymał pomoc językową, która pozwoliłaby mu na aktywny udział w toczącym się przeciwko niemu procesie. Zdaniem Trybunału jest to wystarczające, aby uczynić proces jako całość niesprawiedliwym”.¹²³ Prawo do tłumaczenia wymaga zatem takiej jakości tłumaczenia, która umożliwi oskarżonemu nie tylko częściowe zrozumienie, ale „aktywne uczestnictwo” w postępowaniu, począwszy od etapu postępowania przygotowawczego.

[W odniesieniu do faktów w konkretnej sprawie wskaż, w jaki sposób niska jakość informacji wpłynęła na korzystanie z praw podejrzanego lub oskarżonego].

Prawo do zakwestionowania jakości usług w zakresie tłumaczeń ustnych i uzyskania skutecznego środka zaradczego

W art. 2 ust. 5 dyrektywy określono prawo podejrzanych lub oskarżonych do złożenia skargi na brak jakości usług tłumaczeniowych: „osoby podejrzane lub oskarżone mają prawo do zakwestionowania decyzji stwierdzającej brak potrzeby tłumaczenia ustnego, a gdy zostało ono

¹¹⁷Artykuł 2 ust. 8 dyrektywy.

¹¹⁸ETPC, *Hacıoglu przeciwko Rumunii*, skarga nr 2573/03, wyrok z dnia 11 stycznia 2011 r., par. 88.

¹¹⁹ ETPC, *Baytar przeciwko Turcji*, zał. nr 45440/04, wyrok z dnia 14 stycznia 2015 r., par. 54-55.

¹²⁰ETPC, *Salduz przeciwko Turcji* [GC], zał. nr 36391/02, wyrok z 27 listopada 2008 r., par. 63.

¹²¹ETPC, *Baytar przeciwko Turcji*, zał. nr 45440/04, wyrok z dnia 14 stycznia 2015 r., par. 53.

¹²²ETPC, *Knox przeciwko Włochom*, zał. nr 76577/13, Wyrok z dnia 24 stycznia 2019 r., par.182.

¹²³ETPC, *Vizgirda przeciwko Słowenii*, zał. nr 59868/08, (wyrok z dnia 28 listopada 2018 r.), par. 102.

zapewnione – możliwość złożenia skargi, że jakość tłumaczenia ustnego nie jest wystarczająca, aby zagwarantować rzetelność postępowania.”.

Dyrektywa nie określa rodzaju środka zaradczego, który sąd musi zaoferować w przypadkach, gdy jakość interpretacji jest niewystarczająca do zagwarantowania rzetelności postępowania. W motywie 24 Dyrektywa wyjaśnia, że państwa członkowskie powinny zapewnić możliwość sprawowania kontroli nad adekwatnością tłumaczenia ustnego, gdy powiadomiono o tym właściwe organy – tj. gdy wniesiono sprzeciw.

Ogólna zasada skuteczności prawa UE wymaga, aby sądy krajowe interpretowały prawo krajowe, w możliwym zakresie, w świetle brzmienia i celu dyrektywy, w celu zapewnienia jej pełnej skuteczności: „[...] prawo krajowe należy interpretować zgodnie z prawem UE wymaga, aby sądy krajowe czyniły wszystko, co leży w zakresie ich właściwości, biorąc pod uwagę całość prawa krajowego (...), w celu zapewnienia pełnej skuteczności danej dyrektywy i osiągnięcia rezultatu zgodnego z założonym przez nią celem”.¹²⁴

Artykuł 2 ust. 5 należy zatem interpretować w świetle art. 47 Karty, który stanowi, że „każdy, kogo prawa i wolności zagwarantowane przez prawo Unii zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka ochrony prawnej przed sądem, zgodnie z warunkami określonymi w niniejszym artykule”. Artykuł 47 Karty oparty jest na artykule 13 EKPCz, który stanowi, że każdy, kogo prawa wynikające z Konwencji zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka prawnego przed organem krajowym.

W odniesieniu do prawa do usług tłumaczeniowych ETPC podkreślił, że prawo to musi być „konkretne i skuteczne”, a obowiązek właściwych organów (w tym sądów) nie ogranicza się zatem do wyznaczenia tłumacza ustnego, ale do sprawowania późniejszej kontroli nad jakością zapewnionego tłumaczenia.¹²⁵ Przypadki te oznaczają, że państwa muszą wprowadzić sposoby gwarantujące jakość usług, ale także kontrolować jakość usług w zakresie tłumaczeń ustnych poprzez, *między innymi*, normy krajowe, odpowiednie szkolenie tłumaczy, certyfikację itp. Podejrzani i oskarżeni muszą również dysponować środkami umożliwiającymi zakwestionowanie i udowodnienie nieodpowiedniej jakości usług w zakresie tłumaczeń ustnych.

Ocena tego, co stanowi właściwe zadośćuczynienie, dokonywana jest indywidualnie w każdym przypadku. ETPC wskazał, że właściwym środkiem zaradczym w przypadku oświadczeń złożonych bez obecności tłumacza ustnego będzie wyłączenie takiego dowodu z materiału dowodowego, nawet jeśli zeznania te stanowią tylko jeden z czynników, które stanowiły podstawę skazania.¹²⁶ Również w przypadku podobnych naruszeń innych praw do obrony, takich jak prawo do adwokata, ETPC uznał wyłączenie dowodów za skuteczny sposób naprawienia takiego naruszenia.¹²⁷

¹²⁴TSUE, [sprawa C-69/10 Samba Diouf](#), wyrok z 28 lipca 2011 r., ECLI:EU:C:2011:54, par. 60.

¹²⁵ETPC, [Knox przeciwko Włochom](#), zał. Nr 76577/13, Wyrok z dnia 24 stycznia 2019 r., par. 182 (tłumaczenie bezpłatne) ; [Kamasinski przeciwko Austrii](#), zał. Nr 9783/82, 19 grudnia 1989 r., par. 74; [Protopapa przeciwko Turcji](#), zał. Nr 16084/90 z dnia 6 lipca 2009 r., par. 80; [Hermi przeciwko Włochom](#), zał. Nr 18114/02 z dnia 18 października 2006 r., par. 70.

¹²⁶ETPC, [Baytar przeciwko Turcji](#), zał. nr 45440/04, wyrok z dnia 14 stycznia 2015 r., par. 58.

¹²⁷ETPC, [Titarenko przeciwko Ukrainie](#), zał. Nr 31720/02, (wyrok z dnia 20 września 2012 r., par. 87.; Zobacz także ETPC, [Mehmet Zeki Celebi przeciwko Turcji](#), zał. Nr 27582/07, wyrok z dnia 28 stycznia 2020 r.), par. 66.